

Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları

Necati ÇAYIRLI¹

Öz

Makedonya'da Türk varlığı, IV. yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişıyle başlar. XIV. yüzyılın ikinci yarısından Balkan Savaşları'na kadar bölge Osmanlı hâkimiyetinde kalır. Gerek krallık Yugoslavya'sında, gerekse Yosip Broz Tito döneminde mağdur durumda olan Türkler; din, dil, eğitim, sosyal ve siyasal örgütlenme gibi hususlarda pek varlık gösteremezler. Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi (1991) ile diğer milletler gibi Türkler açısından da yeni bir dönem başlamış olur. Bölgede Osmanlı döneminden beri devam eden bir sosyal dayanışma vardır. 1912–1940 yılları arasında Türklerin siyasal, sosyal ve kültürel anlamda örgütlenmesi, dil, eğitim, folklor vb. alanlarda bir araya gelebilmeleri neredeyse imkânsızdı. Bununla birlikte 1924'te 'Sebat Futbol Kulübü'nün kurulması gibi gelişmeler yaşanır. Makedonya Türkleri; 1942'de 'Yücel Teşkilatı'nı kurarlar. 1950'de 'Türk Yazarlar Cemiyeti', 1966'da 'Yeni Yol', 1976'da 'Altın Parmaklar' gibi dernekler var olma mücadelesi verirler. Ardından 1990'lı yılların belirsizliği, çok partili düzene geçiş ve siyasal örgütlenmenin devam ettiği bir dönem başlar. 2015 yılı itibariyle Makedonya'da 20 farklı alanda 5000 civarında kayıtlı STK vardır. Netice itibariyle STK'lar, Makedonya Türklerinin, milli ve manevi kültürünü korumak, haklarını ve ortak çıkarlarını demokratik biçimde savunmak, diğer Makedonya vatandaşlarıyla iyi ilişkiler kurulmasına yönelik çalışmalarda bulunmak, Makedonya'da hoşgörü ve birlikte yaşama zihniyetinin yerleşmesine katkıda bulunmak gibi amaçlar doğrultusunda kurulmuşlardır.

Anahtar kelimeler: *Makedonya Türkleri, Yücel Teşkilatı, Türk STK, Doğu Makedonya, Manastır.*

¹ Ege üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, necaticayirli@gmail.com

Non-Governmental Organizations In Macedonia At the Context of Macedonian Turks Identity

Abstract

Turkish presence begins with the arrival of Hun Turks in 4th century in Macedonia. From the second half of 14th century to the Balkan wars, the region remained under the domination of Ottomans. Turks already in a victimized position, both in the kingdom of Yugoslavia and in the period of Yosip Broz Tito; didn't make any presence felt for the matters of religious, language, educational, social and political organizations. Like other nations, a new period from the point of view of Turks began with the declaration of the independence of Macedonia (1991). There is a social solidarity (waqf percept) at the region going on from the Ottoman period. It was quite impossible for the Turks to come together at the fields of language, education, folklore, organizing at political, social and cultural terms during the years 1912-1940. However, there were developments like the establishment of "Charitable Community of Skopje Turks" from the "Sebat Football Club" at 1924. Macedonian Turks; established "Yücel Organization" in 1942 Associations like "Community of Turkish Writers" founded in 1950, "New Road" in 1966, "Golden Fingers" in 1976 gave the struggle of continuing their existence. Afterwards, it begins a period of ambiguity in the years 1990's, transition to the multi-party system and political organizing. As from the year 2015 there are approximately 5000 registered NGO's at 20 different fields in Macedonia. As a result, NGO's have been established within the purpose of protecting the national and moral culture of Macedonian Turks, defending the rights and common interests in a democratic way, performing works on building good relations with the other Macedonian citizens and contributing to settle the tolerance and mentality of living together in Macedonia.

Keywords: *Macedonian Turks, Yücel Organization, Turkish NGO, East Macedonia, Bitola.*

1. Giriş

Etnik yapısı ve coğrafi hudutları tartışma konusu olan Makedonya, Türk tarihinin ayrılmaz bir parçası, Balkanların etnik, dinsel, kültürel ve linguistik açıdan en karışık bölgelerindendir. Makedonya bölgesi; Ege Makedonya'sı (Yunanistan'da), Vardar Makedonya'sı (bugünkü bağımsız devlet) ve Prin Makedonya'sı (Bulgaristan'da) şeklinde üçe bölünmüş durumdadır.

Makedonya'ya tarih boyunca çeşitli kavimler (Traklar, İllirler, Romalılar, Slavlar...) yerleştiler. IV. yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişini, Avarlar, Bulgarlar, Kıpçaklar, Peçenekler takip ettiler. XIV. yüzyılın ikinci yarısından Balkan Savaşları'na kadar bölge Osmanlı hâkimiyetinde kaldı.

Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesiyle çeşitli vesilelerle göç etmek durumunda kalan Türkler azınlık konumuna düş-tüler. Gerek krallık Yugoslavya'sında gerekse Tito'nun başta olduğu dönemde mağdur durumda olan Türkler, din, dil, eğitim, sosyal ve siyasal örgütlenme gibi hususlarda pek varlık gösteremediler.

Tito'nun ölümüyle (1980) genel anlamda yapıcı ve barışçıl konumunu kaybetmeye başlayan Yugoslavya'nın 1990'ların başında parçalanması ve Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi (1991) ile diğer milletler gibi Türkle-ler açısından da yeni bir dönem başlamış oldu.

1990'larda başlayan bu yeni dönemde faaliyet gösteren Türk STK'lardan önce, Makedonya Türkleri ve genel olarak sivil toplum örgütlenmeleri hak-kında kısa bilgilere yer vermek kanaatimce yerinde olacaktır.

2. Makedonya Türkleri

Balkanların dolayısıyla Makedonya'nın Türklerle tanışması IV. yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişlerine dayanır.² Hun Türklerini Avar, Bulgar, Kıpçak ve Peçenekler takip ettiler.³ Bölgedeki etkinliklerinin sona ermesinden bir süre sonra XIV. yüzyılın ikinci yarısında ise Osmanlı hâkimiyeti ile beş yüz yılı aşacak olan dönem başlar.

1292 yılından itibaren, Makedonya'nın bazı yerlerine Batı Anadolu'dan gelen Selçuklu ve Osmanlı Türkleri 1382-13852'den sonra yerleşmeye başla-

² Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, C.1, İstanbul, 1973, s. 71-257.

³ Ömer Turan, "Balkan Türklerinin Dini Meseleleri", *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel S. s. II, S. 16, Ankara 1997, s. 1744.

dılar.⁴ Türk ailelerin gelişiyle Türk şehir anlayışına uygun şehirleşmede vakıf müesseseleri önemli bir yere sahiptir. Üsküp'teki Yahya Paşa Mahallesi, Manastır'daki Asmalı köyü gibi.⁵

Osmanlı döneminde, Selanik, Üsküp, Manastır, Serez, Köprülü, Kalkandelen, Gostivar gibi şehir ve kasabalardaki nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturuyordu.⁶ Ancak Türk hâkimiyetinden sonraki dönemde çeşitli sebeplerle bölgedeki nüfusun azaldığı görülür.

Bugün Türkler, Batı Makedonya'nın Gostivar, Kalkandelen (Tetovo), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova, Debre bölgelerinden başka, başkent Üsküp (Skopje) ile Doğu Makedonya'nın Köprülü (Veles), Valandova, Usturumca, Radoviş, İştıp bölgelerinde yaşarlar.⁷

II. Dünya Savaşı sonrasında mevcut yönetim, bölgedeki Türk varlığını yok sayarak Debre, Resne, Radoviş, Üsküp gibi bölgelerde ve bunlara bağlı köylerdeki Türklerin Türk olmadıkları iddiasında bulunmaktaydı. Bu arada bazı siyasi gelişmelerin de etkisiyle Arnavutlar da Türkleri 'Türkleşmiş Arnavutlar' olarak göstermeye çalışıyorlardı.

Makedonya Türklerini Doğu ve Batı Makedonya Türkleri şeklinde ayırmak gerekir. Çünkü doğu ile batı birçok yönden farklıdır. Batı Makedonya Türkleri; ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sair bakımdan daha çok imkâna sahiptirler. Doğu Makedonya Türkleri ise batıdakilere oranla daha zor durumdadırlar. Doğu Makedonya'ya bilinçli olarak bazı hizmetler çeşitli bahanelerle götürülmemektedir. Böylece Türklerin kendi kimliklerini kaybetmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Dedeli, Çalklı, Gökçeli, Alikoç, Kocaali... gibi yerlere başta Türkçe eğitim olmak üzere birçok yönden hizmet tam gitmediğinden dil, din, kültür açısından bölge Türkleri zayıf durumdadırlar. Buna bir de ekonomik sorun eklendiğinde durum daha da vahim bir hal almaktadır.

Bugün Makedonya Türkleri, her türlü olumsuzluğa rağmen, benliklerini ve Türk kültür değerlerini korumaya, milli-manevi unsurlara bağlı kalmaya devam etmektedirler.⁸

⁴ Yusuf Hamza, "Başlangıcından Günümüze Kadar Makedonya Türklüğü", *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı* (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (MAK-GÖÇ), İzmir, 1996, s. 104.

⁵ M. Zeki İbrahimgil, "Makedonya'nın Sosyal-Kültürel Yapısı ve Türk Vakıf Eserlerinin Bugünkü Durumu", *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı* (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir, 1996, s. 121-122.

⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, C. 1, Kısım 1, TTK., Ankara, 1963, s. 164.

⁷ Abdurrahman Yaşar, "Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya'da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları", *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı* (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir, 1996, s. 68.

⁸ Necati Çayırılı, "Makedonya Türkleri", Rumeli- Balkanlar Özel Sayısı C. IV, *Yeni Türkiye* S. 69, Ankara 2015, s. 4821 - 4835.

3. Sivil Toplum Kuruluşları

3.1. Genel

Genel olarak bakıldığında toplumda; politik, ekonomik ve sivil örgütlenme diye üç alanın varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda toplumu her yönüyle etkileyebilen ve şekillendirebilen sivil kuruluşların varlığı önemlidir.

Sivil Toplum Kuruluşları; ekonomik çıkar veya siyasi iktidarı ele geçirme gayesiyle hareket etmeyen, gönüllülüğün esas alındığı, katı bir örgütlenmeyi öngörmeyen kuruluşlardır. Daha basit bir ifadeyle hükümet /devlet dışı bir örgütlenme şeklidir.

Sivil Toplum Kuruluşları; iktidar düzenini ve onun dayanaklarını insani değerler ve yurttaşlık değerleri açısından sorgulayan, eleştiren, daha iyisini ortaya koymaya çalışabilen bir faaliyet alanıdır. Bir diğer ifadeyle sivil örgütlenme, olumlu veya olumsuz her türlü neticeye sebebiyet verebilecek bir güçtür.⁹ Bu güç, dünya çapında ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde ve akla gelebilecek her alanda faaliyet göstermektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) oluşumuna öncülük eden gelişme, 18. yüzyılda İngiltere’de başlayan kölelik karşıtı harekettir. Hareketin örgütlenmesiyle köleliğe karşı (1840) dünya sözleşmesinin imzalanması gerçekleşir. Bunun dışında 1912’de Lahey Haşhaş sözleşmesi, 1945’de BM’de insan haklarıyla ilgili hususların dikkate alınması, 1960–70 yılları arasında çevre ve nüfus sorunlarıyla ilgilenilmesi, günümüzde ise şiddetin engellenmesi, demokratik hakların elde edilmesi, ayrımcılığın durdurulması gibi hususlarda ve daha birçok alanda STK’ların etkin olduğunu görmek mümkündür.¹⁰

Bugün teknolojik, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel vb. alanlardaki hızlı değişim yaşanan dünyadaki mevcut durumun ve toplumda geçerli olan kuralların ve kurumların da etkilenmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda gün geçtikçe önemi artan STK’lar da söz konusu değişimden paylarını alacaktır.

Özelde bahsedilecek olan Makedonya’da da zaman içerisinde sosyal hayatın gereği olarak yardımlaşmak, haklarını korumak veya kendi benliklerini korumak adına bazı derneklerin (vakıfların, cemiyetlerin) faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Muhakkak ki örnekleyeceğimiz bazı örgütlenmeler yukarıda özetlenmeye çalışılan şekliyle tam örtüşmeyebilir. Ancak sosyal, siyasal ve ekonomik şartların gereği olarak tarihin her safhasında insanlar, bazı hususlarda birlik olma bilinciyle örgütlenmeye çalışmışlardır.

⁹ Senat Vraynko Bekiri, “Sivil Toplum” *Haberci*, S.: 2, Vrapçište, Ekim2004, s. 8.

¹⁰ Senat Vraynko Bekiri, “Sivil Toplum” *Haberci*, S.: 1, Vrapçište, Ekim2004, s. 9.

Bölgede Osmanlı döneminden beri devam eden bir sosyal dayanışma (vakıf anlayışı) vardır. Daha çok ihtiyaç sahiplerinin sorunlarının giderilmesine yönelik olan bu zihniyetin Balkan savaşları sonrasında, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde ve Yugoslavya ismiyle anılan dönemde de devam ettiği görülür. Örneğin 1930'da dönemin maarif-vakıf kuruluna sunulan bir raporda 684 Müslüman vakıftan bahsedilir. Ne yazık ki II. Dünya Savaşı sonrasında bu vakıfların etkinliğini kaybetmesiyle milli ve manevi değerlerin korunması iyice zorlaşacaktır.

3.2. 1990 Öncesi

1912–40 yılları arasında Türklerin siyasal, sosyal ve kültürel anlamda örgütlenmesi, dil, eğitim, folklor vb. alanlarda bir araya gelebilmeleri neredeyse imkansızdı. Bununla birlikte 1924'te 'Sebat Futbol Kulübü'nün (Üsküp), 1939'da 'Üsküp Türkleri Yardım Cemiyeti'nin kurulması gibi gelişmeler yaşandı.¹¹

Gerek II. Dünya Savaşının devam ettiği yıllarda ve Bulgar işgalleri esnasında, gerekse sonrasında yaşanan gelişmelerde Türklerin milli ve manevi değerlerini yok sayan bazı uygulamaların olduğu görülür. Zira 1945 sonrasında komünizmin etkin olması Türklerin bazı haklarının kısıtlanmasına, mevcut idarenin Arnavutluk'u yanına çekme politikasıyla Arnavut milliyetçiliğinin artmasıyla da Türklerin Türkleşmiş Arnavutlar olduğu iddialarının gündeme gelmesine neden oldu.¹² 1948 Martından sonra Sovyet yanlısı politikanın değişmesiyle Türklere yönelik bazı olumsuzluklara son verildi. Ancak yaşanan olumsuzluklara rağmen Türkler, ulusal kimliklerine ve Türk Kültür değerlerine bağlı kalmaya devam ettiler. Bu bilinçlenmenin sonucunda Makedonya Türkleri; 1942'de 'Yücel Teşkilatı'nı, 1946 'Zafer Kültür ve Spor Kulübü'nü,¹³ 1947'de 'Murgovets Spor Kulübü'nü, 1948'de 'Üsküp Türk Kültür ve Sanai-i Nefise Cemiyeti'ni, 1948 (veya 1949) Gostivar'da 'Şevkat Derneği'ni, 1950'de 'Türk Yazarlar Cemiyeti'ni, 1966'da 'Yeni Yol Kültür-Güzel Sanatlar Derneği'ni,¹⁴ 1961 (veya 1968) yılında Resne'de 'Kardeşlik Kültür Güzel Sanatlar Derneği'ni,¹⁵ Gostivar'da 1971'de 'Güven Derneği'ni 1976'da 'Altın

¹¹ Suat Engüllü, "Balkan Savaşlarından Günümüze Kadar Makedonya'da Yaşayan Türklerin Toplumsal, Ekonomik, Kültür-Eğitim Durumu ve Göçler", *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı* (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir MAK-GÖÇ, İzmir, 1996, s. 50.

¹² Ali Dikici, "AB Yolunda Makedon Polisinde Yaşanan Değişim ve Türk Polisinin Katkıları", *Hikmet*, S. 3, Gostivar, 2004, s. 81.

¹³ Remzi Canova, "Makedonya'da Türk Kültürü Sönüyor mu?", *Vardar*, S. 6, Üsküp, 1994, s. 12.

¹⁴ Suat Engüllü, age, s. 51.

¹⁵ Abdurrahman Yaşar, "Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya'da Genel Durum ile Türklerin Sos-

Parmaklar Derneği'ni, 1977'de 'Mermeri Futbol Kulübü'nü, 1984'te 'İzvari Futbol Kulübü'nü kurdular. Ancak göçlerin ve mevcut yönetimin olumsuz etkileri bu tür faaliyetlerin bir kısmının kısa süreli olmasına ya da sona ermesine yol açtı. Yücel teşkilatı gibi.¹⁶

Bir milleti ayakta tutan en önemli unsurlar; dil, din, kültür, örf ve adetlerdir. Bir insan kendi milletini ayakta tutmak istiyorsa, dilini iyi konuşmalı, dinini, kültürünü, örf ve adetlerini en iyi şekilde bilmeli ve yaşamalıdır. Bu bağlamda kültür, güzel sanatlar, spor, folklor vb. alanlardaki oluşumlarıyla Makedonya Türkleri; dilini iyi konuşmak, dinini yaşamak ve kültürünü en iyi şekilde tanımak, yaşayabilmek ve gelecek nesillere aktarabilmek için yoğun bir gayret sarf ettiler.

Yukarıdaki kısa bilgilendirmenin ardından 1990 öncesinde benliğini Komünizme ve Slavlığa karşı koruyan, milli ve manevi değerlerini yaşatma gayreti gösteren Makedonya'daki Türk sivil örgütlenmelerden bazılarını kısaca belirtmek gerekir.

3.2.1. Yardım Cemiyeti

Üsküplü esnaf, sanatkâr, eşraf ve aydınlar tarafından 1939'da Üsküp'te kuruldu. Ulusal kimliklerini koruma, kültürel değerlerini yaşatıp geliştirme, sosyal örgütlenme ve yardımlaşma amacıyla kuruldu. Cemiyet ayrıca oluşturduğu 'Edebiyat Kolu' ile Mustafa Karahasan'ın 'Fikriye Abla' isimli öyküsünün okunması gibi bazı edebi etkinliklerde de bulunmaktaydı. Cemiyet 1941 yılında Bulgarlarca kapatıldı.¹⁷

3.2.2. Zafer Cemiyeti

Yardım Cemiyetinin devamı olarak 1946'da Zafer Gençlik Kültür ve Spor Kulübü kuruldu. Bu cemiyetinde kurduğu 'Edebiyat Kolu', Nazım Hikmet'in 'Sesini Kaybeden Şehir' adlı eserinde yer alan 'Kerem Gibi' ve 'Dört Kişi ve Dört Şişe' isimli şiirlerini sahneye uyarladı.¹⁸ Ancak, dernek 1946 sonunda kapatıldı.

yo-Ekonomik ve Kültürel Durumları" Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir MAK -GÖÇ, İzmir, 1996, s. 68.

¹⁶ Necati Çayırılı, "Makedonya'daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları", Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, 1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı'nda sunulan bildiri, Nisan 2006, Çeşme-İzmir.

¹⁷ Mustafa Karahasan, *Suzan*, (Suat Engüllü'nün ön yazısıyla...) Birlik Yayını, Üsküp, 2002, s. 6,7.

¹⁸ *Birlik*, S. 125, Üsküp, 1946, s. 4.

3.2.3. Yücel Teşkilatı

II. Dünya Savaşı'nın belirsizliği ve yarınların ne olacağına bilinmediği bir dönemde (1941), Türklerin milli varlıklarını, manevi değerlerini örf adet ve geleneklerini korumak ve yaşatmak adına teşkilatın temeli atıldı. Teşkilatın kurulmasında; yıllardır devam eden bazı uygulamalar, Vardar Makedonyası'nın Bulgaristan'a bırakılması, Rus tehdidi ve Komünizmin etkin olmaya başlaması gibi nedenlerin etkili olduğu görülmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılması için Bulgar işgali esnasında yaşanan bir olayın aktarılması yerinde olacaktır: Bulgarlar Üsküp'ü işgal ettikleri dönemde ekmek, kömür vs. ihtiyaç maddeleri hep kuponla dağıtılmaktaydı. Bulgar subayı sırada bekleyen Türk'e, aşağılayıcı bir ifadeyle '*çekil*' diye bağırdı. Bunun üzerine sırada bekleyen Türk, "*Beyefendi ben bu topraklarda 400 yıldır yaşayan bir Türk evladıyım*" der. Bunun üzerine Bulgar subayı daha sert bir tarzda Türk'ü aşağılar.¹⁹ İşte bu acı olay Türklerin, kendi haklarını korumak için teşkilatlanmaya gitmelerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

1942'de kuruluşu gerçekleşen teşkilat, Yugoslavya topraklarındaki siyasi gelişmelerin neticesinde Türk tarihine, Türk kültür ve ananelerine daha sıkı sarılmak istikameti ve ana fikrinde gelişim gösterdi. Bu bağlamda Türk milliyetçisi gençler arasında Türkiye'den getirtilen eserler ile milli şuur yayılıyordu. Başta Atatürk'ün *Nutuk*'u olmak üzere, Mehmet Akif'in *Safahat*'ı, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Namık Kemal ve Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirleri en çok okunan eserlerdi.²⁰

Teşkilat eğitim seviyesi yüksek, münevver, ahlak ve fazilet sahibi Türk gençlerinden oluşuyordu. Teşkilata girildiği zaman *Kuran*, *Bayrak* ve *Tabanca* üstüne yemin edilirdi. Bu yeminde "*Türklük ve Türkiye Cumhuriyeti menfaatleri için gerekirse kanımın son damlasına kadar çarpışıp canımı vereceğim.*" ifadesi oldukça dikkat çekicidir. Teşkilat yapısı olarak gizliliğe dikkat ettikleri ve genel katılımın olduğu zamanlarda içlerinde casusların da bulunabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak faaliyetleri hakkında konuşmama yoluna gittikleri bilinmektedir. Gerek düzenledikleri kurslarda ve etkinliklerde, gerekse piknik ve kır gezilerinde daha çok Türkçe kitaplardan kahramanlık yazıları, tarihi zaferler ve şiirler okunur veya okutularak gelebilecek muhtelif tehlikeleri en aza indirgiyorlardı.²¹

¹⁹ Yıldırım Ağanoglu; *II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'da Bir Direniş Mücadelesi Yücel Teşkilatı*, İstanbul, 2006, s. 30-31.

²⁰ Refik Özer, *Yücelciler*, Şahadetlerinin 50. Yıl Anısına (1948-1998), İstanbul, 1998, s. 6.

²¹ Ağanoglu, age, s. 34-35.

Gittikçe genişleyen teşkilat, II. Dünya Savaşı'nın sona erip bölgeye komünizmin hâkim olmasıyla birlikte yeni idareden Türklerin lehine birtakım haklar koparmağa çalıştı ve bu gayeyle komünist organlara kendi adamlarını yerleştirdi. İlk başlarda devlet tarafından herhangi bir güçlükle karşılaşılmıyordu. Fakat bir süre sonra Türklerin, Büyük Arnavutluk peşinde olanlara karşı bir denge unsuru olarak kullanılmak istendiği anlaşıldı. Ancak Türkleri kullanamayacağını anlayan yönetim, Makedonya Türkleri arasında Atatürkçülüğü ve Türkiye'ye karşı sevgiyi artırmaya yönelik faaliyetlere devam eden Yücel Teşkilatının faaliyetine son verecektir.

Yücel Teşkilatı üyeleri rejimle ilk olarak 1945 yılında Kurban Bayramı arifesinde karşı karşıya kaldı. Yugoslavya'da mesai saatleri saat sekizde başlamasına rağmen bayram gününe özel iki saat geriye alındı. Yöneticiler, bunun Yugoslav ekonomisine katkıda bulunacağı için yaptıklarını söylediler. Aslında amaç, sadece Müslümanların bayram namazına katılmasına mani olmak ve Müslümanlara gözdağı vermektir. Fakat halk bu duruma korkmadan karşı çıktı, çünkü 25 bin kişiyi aynı anda işten kovmaları imkânsızdı. Zaten sonrasındaki gelişmeler dikkatle incelenirse bu tarihten sonra Türklerin daha zayıf bir şekilde organize oldukları şehir ve köylerde bazı uygulamalara tabi tutuldukları görülür. Türk okullarının kapatılması ve Türkçenin olmadığı okullarda eğitimin zorlaştırılması örnek olarak verilebilir. İşte Yücel Teşkilatı'nın hikâyesinin sırlara doğru yolculuğu burada başlar.²²

Gelişmelerden rahatsız olan yönetim Eylül 1947'de bir ihbarı gerekçe göstererek apar topar tutuklamalara, soruşturmalara başlar. Sonrasında acımasız süreçler, akıl almaz cezalar ve infazlar uygulanır. Zamanın ileri gelen tüm aydınları, sağduyu sahipleri, halkın gerçek temsilcileri bir gecede vatan haini ilan edilip, jet mahkeme kararlarıyla hüküm giyerler. Henüz hukuki yapılamamanın bile tamamlanamadığı bir dönemde, terörist-ispioncu teşkilatını kurarak Makedonya'da yaşayan Türkleri Makedonya Halk Devleti'ne karşı organize etmek, devlet düzenini değiştirmeye/yıkmaya yönelik eylem hazırlığında olmak gibi asılsız iddialarla yargılanan Yücelcilerin dördü idama, yüzden fazla mensubu da hapis cezasına çarptırıldılar (1948).²³ Ancak gizliliğe önem veren teşkilat mensuplarının (100'den fazlasının) bir ihbarla yakalanmaları bugün hala cevaplanamayan bir sorudur. Konuyla ilgili olan bazı araştırmacılar; bunun ya içerden birinin ihanetiyle ya da Türkiye'den beklenen ilgiyi göstermeyen bazı siyaset adamlarının durumu dönemin yönetimiyle paylaşmasıyla

²² Salih Murat, Yücelcilerle ilgili yazı dizisi, *Birlik*, Ekim 2003- Mart 2004, Üsküp.

²³ Aġanoġlu, age, s. 38-44.

olduğu görüşünü öne sürerlerse de bunlar kanıtlanamamış iddialardır. Hayatta kalanların da sonraki dönemlerde konuyla ilgili aydınlatıcı beyanatlarda bulunmamaları bazı gerçeklerin karanlıkta kalmasına neden olduğuna dikkat çekilmektedir.²⁴

İşte yaşadığı toprağa/devlete bağlılık gösteren, işgallere karşı canını hiç sayarak mücadele eden ve sadece kendi benliklerini koruma gayesiyle hareket eden Türkler aslı olmayan bazı iddialarla sindirilmeye çalışıldılar.

Yücel mensupları; yeni Türk harfleriyle ilk Türk gazetesi olan *Birlik Gazetesi*'nin çıkarılması, Üsküp radyosunda ilk Türkçe yayının ve Türkçe eğlence programlarının gerçekleşmesi, ilk Türk öğretmen kurslarının organize edilmesi ve bu kurslardan sayısız öğretmenin yetiştirilmesi, yeni Türk alfabesinin kullanılmasına öncülük etmesi ve ilk okuma kitaplarının hazırlanması gibi birçok faaliyetlerde bulundular.²⁵

1990 öncesi kurulan derneklerden bazıları bugün hala varlıklarını sürdürmektedirler. Bu nedenle, Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği, Yeni Hayat KGSD, Bahar ve Kardeşlik Kültür Güzel Sanatlar Derneğinden 1990 sonrası gelişmelerde bahsedilecektir.

3.3. Günümüz (1990 Sonrası) ile İlgili Değerlendirmeler ve Türk STK'ları

1990'lı yılların belirsizliğinin, çok partili düzene geçiş ve siyasal örgütlenmenin devam ettiği bir dönemde bazı olumsuzluklara rağmen, Türklerin en azından kültürel, sanatsal ve sosyal alanda örgütlü bir şekilde etkinliklerini arttırmaya çalıştıkları görülür. 2006 yılı itibariyle Makedonya'da 5.000'den fazla kayıtlı STK olduğu belirtilmektedir.²⁶ Bunların arasında 50'nin üzerinde de Türklerin kurduğu STK vardı.²⁷ Makedonya'da Türklerin kurduğu STK'lar ağırlıklı olarak; 'kadın', 'çevre', 'eğitim ve kültür', 'sanat-folklor', 'yardım', 'spor', vb. alanlar da faaliyet gösteriyorlardı. Ancak, izlenen yöntemler ve faaliyetler açısından profesyonelce hareket eden STK sayısı azdı.²⁸ 2015 yılı

²⁴ Av. Salih Murat ile yapılan görüşme, Temmuz 2004, Gostivar.

²⁵ Sabahaddin Zaim, "Türk Dünyasında Balkanlardan Hatıralar", *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı II, S. 16, Ankara 1997, s. 1760. ; Ayrıca bkz. Y. Ağanoğlu, *Yücel Teşkilatı*, İstanbul, 2006.

²⁶ Senat Vraynko Bekiri, "Sivil Toplum" *Haberci*, S.: 3, Vrapçište, Kasım 2004, s. 9.

²⁷ Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği (MATÜSİTEB) Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, 4.09.2004.

²⁸ Necati Çayırılı, "Makedonya'daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları", Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, *1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*'nda sunulan bildiri, Nisan 2006, Çeşme-Izmir.

itibariyle Makedonya'daki Türk STK sayısı 127'dir. Söz konusu kuruluşların bazıları az da olsa Türkiye merkezli bir STK'nın uzantısı veya şubesi olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Bosna, Kosova ve Makedonya'daki gelişmeler Balkanlarda yabancı STK'ların faaliyetlerini arttırmalarına neden oldu.²⁹ Bu bağlamda Makedonya'daki Türk STK'ları aralarında Türkiye'nin de bulunduğu diğer uluslararası STK'larla işbirliği yapmaya başlamışlardır. Geçen zaman zarfında daha da önem kazanan ve faaliyetleriyle daha da güçlenen Makedonya'daki Türk STK'ları ile ilgili çalışmanın güncellenmesi ihtiyacı ortaya çıktı. Böylece faal olsun veya olmasın Makedonya'daki Türk STK'ların listesi güncellenerek tespit edilen 125 STK'nın alfabetik olarak isimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Sivil örgütlenmeler açısından Makedonya'daki önemli gelişmelerden biri de Kültür Bakanlığı'na bağlı olan ve bu çerçevede dâhilinde çalışmalarını yürüten Etnik Toplulukların Kültürlerini Geliştirme Dairesinin 2003 yılından itibaren çalışmalarına başlamasıdır. Söz konusu daire, kültür sanat alanında Karacaoğlan, Yeni Yol, Bahar, Yeni Hayat derneği gibi bazı Türk derneklerine de destek verdi. Ayrıca Seniha Zeyniloviç'in *Makedonya Cumhuriyeti'nin Demokrasi Sürecinde Türkler* adlı kitabının da yayımlanmasını sağladı.³⁰ Ancak, genel olarak bakıldığında Türk STK'ların Etnik Toplulukların Kültürlerini Geliştirme Dairesi ile çok sıkı bir işbirliği yaptıkları söylenemez. Bu kapsamda verilebilecek en yakın etkinlik, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Konya Büyükşehir Belediyesi, Makedonya Kültür Bakanlığı ve Köprü Derneği ortaklığında 2013 yılında Üsküp'te düzenlenmiş olan Geleneksel Türk El Sanatları sergisidir.³¹

Yakın zamandaki bir diğer gelişme ise Makedonya Cumhuriyeti Başbakanlık Azınlık Haklarını Geliştirme Ajansı'nın kurulmasıdır. Amaç, toplumsal yaşamın tüm alanlarında ülkenin eşit vatandaşları olarak topluluk üyelerinin kendi etnik ve kültürel özelliklerini korumak suretiyle entegrasyonunu sağlamaktır. Bu kapsamda Makedonya nüfusundaki % 20'den az olan toplulukların haklarının düzenlenmesine yönelik yasaların uygulanmasını ve azınlıklara dair hakları denetler.³² 2009 yılında faaliyete geçen ajansın çalışmalarıyla ilgi-

²⁹ Uluslararası alanda faal olan 30.000 STK olduğu belirtilir. *Haberci*, S 1, Vrapçište, 2004.

³⁰ Müşerref Kasım, 'Etnik Toplulukları Kültürlerini Geliştirme Dairesine, Türk sivil kuruluşları yeterince ilgi göstermiyor', *Yeni Balkan*, 25.01.2005, Üsküp.

³¹ <http://www.komek.org.tr/haberdetay.php?haberID=25>

³² Makedonya Cumhuriyeti Başbakanlık Azınlık Haklarının Kalkındırma Ajansı Müdür Vekili Dr. Yusuf Hasani ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

li olarak STK'ların da yer alabileceği çalışmaları olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bu bağlamda Makedonya'da Ohri Çerçeve Anlaşması'nın ne şekilde uygulandığının değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın düzenlenmesini belirtebiliriz

1990–2015 YILLARI ARASINDA MAKEDONYA'DA FAAL OLAN BAZI STK'LAR

Abdi Bayraktar	Kırçova-Lisiçani
AÇED (Anne Ve Çocukların Eğitimi)	Üsküp
ADEKSAM	Gostivar
Ağlar-Dağlar Derneği	Pırnalı
Akif Yahya Kültür Ve Güzel San. Derneği	Tearçe-Kalkandelen
Ali Bey	Gradaşor - Vasilevo
Altın Nesil	Kalkandelen
Anadolu Kalkınma Vakfı	Üsküp
Âşık Veysel	Buçim - Radoviş
Ayyıldız Derneği	Kalkandelen
Ayyıldız Derneği	Vasilevo-Ustrumca
Bahar- Kültür Güzel Sanatlar Derneği	Valandova
Bereket	Struga/ Labunişte
Çağdaş Dünya Derneği	Resne
Çareder Vakfı	Üsküp
Çelebi Türk Kültür Ve Dayanışma Derneği	Manastır
Çiflik Derneği	Gradaşor - Ustrumca
Debreli Hasan	Debre
Derya Makedonya Türk Kadınlar Derneği	Üsküp
Doğu Makedonya Yörük Türkleri Derneği	Topolnitsa- Radoviş
Dost Derneği	Gradaşor - Ustrumca
Dost Eli Karşıyaka	Studeniciani
Dost Eli	Ustrumca/ Bansko
Dostluk	Üsküp
Doyranlı 2010	Doyran - Eski Doyran
Duhaa Kültürel İktisadi ve Sosyal Yardım Derneği	Kırçova
Eğitim Kültür Ve Spor Vakfı – EKSAV	Üsküp

Em-	İŖtip
Ensar Kültür YardımlaŖma Derneği	Ŗkp
Gayret	Kırçova
Genç Kalemler	A.Banitsa-Gostivar
Genç Kalemler F.K	A.Banitsa-Gostivar
Gönül	Struga
GreŖ Kulübü	Ŗkp
Güven	Gostivar
Hacegan Elit	Resne
Hacegan	Resne
Hamidiye Medresesi	İŖtip
Hayat Reka	Mavrova-RostuŖe
Hayat	Struga
Hıd-Bah-Ŗen	Çalıkılı -Valandova
Hisar	İŖtip
Hizmet Derneği	Tearçe- Kalkandelen
IŖık	Yeni Doyran
İkram	RadoviŖ
İLKSAV	Ŗkp
İmago Plus	Ŗkp
İstikbal Derneği	Reka -Skudrinye
İstikbal	Plasnitsa -Kırçova
Jupa Türkleri Derneği	M.Jupa-Novak
Kalkan	Kalkandelen
Kalkovalılar Derneği	Valandova
Karabey Mahallesi	Ohri
Karacaoğlan	Konçe- RadoviŖ
KardeŖlik Kültür Güzel Sanatlar Derneği	Resne
KardeŖlik	Ustrumca
KardeŖlik-Birlik Derneği	Ohrid
KarŖiyaka	Tsvetovo - Ŗkp
Kınalı Kızlar	Kanatlar- Pirlepe
Kocatürk	Kocacık - Debre
Köprü	Ŗkp
Kudret YaŖam	RadoviŖ

Lütfü Türkan	Gostivar
M. Kemal Atatürk	Manastır
Makedonya Atatürkçüler Der.	Üsküp
Makedonya Eskişehirspor Derneği	Üsküp
Makedonya Sanayici Ve İşadamları Meclisi	Üsküp
Makedonya Türkiye Ticaret Odası –MATTO	Üsküp
Makedonya Türk Gazeteciler Birliği	Üsküp
Makedonya Türk İşadamları Birliği MATİB	Üsküp
Makedonya Türk İşadamları Derneği MATİAD	Üsküp
Makedonya Türk Kadınlar Dostluk Derneği	Üsküp
Makedonya Türk Medyaları Geliştirme Derneği	Üsküp
Makedonya Türk Öğretmenler Derneği	Üsküp
Manastır Makedon – Türk Dostluk Birliği	Manastır
MATÜHAKOD (Türk Haklarının Korunması)	Y.Banitsa/ Gostivar
MATÜKAT	Gostivar
Mevlana	Radoviş
Milenium	Vrapçište-Gostivar
Mustafa Paşa Eğitim, Kültür Ve İnsani Yardım Vakfı	Üsküp
Namık Efendi	Y.Banitsa/ Gostivar
Neşe	Radoviş
Niyazi Bey - NEKSAD	Resne
Oğullar Derneği	Gostivar
Osmanlı	Struga
Paşa Derneği	Gostivar
Rumeli-Türk Gençlik Derneği	Kalkandelen
Sabit Yusuf Kültür Ve Sanat Derneği	Gostivar
Sadakat Yardımlaşma Derneği	Gostivar
Selamet Yardımlaşma Derneği	Vrapçište
Studenıçani Belediyesi Yağlı Güreş Kulübü	Üsküp
Şafak Vakfı	Gostivar
Şar Dağı	Üsküp
Şefkat Yardımlaşma Derneği	Gostivar
Şefkat Kültür Ve Yardımlaşma Derneği	Gostivar
Şükrü Ramo	Ustrumca
Tek	Vrapçište-Gostivar

Tefeyyüz Spor Kulübü	Üsküp
Tolerans Vakfı	Üsküp
Türk Üniversite Mezunları Birliği	Üsküp
Türk Bairi	Pehçova/ Tsrnik
Türk Kadınlar Teşkilatı 'Hayat'	Struga
Türk Spor Derneği	Kırçova
Türk Ülküsü Kültür Derneği	Koliçani-Üsküp
Türkdogan	Kırçova
Ufuk Derneği	Üsküp
Ufuk	Dedeli
Ufukta Sesler	Kanatlar- Pirlepe
Ultraslan Taraftar Derneği	Gostivar
Uluslararası Balkan Eğitim Derneği	Üsküp
Umut Yolu	Kırçova
Uyanış Kültür Sanat Derneği	Gostivar
Üsküp Eğitim Kültür Vakfı	Üsküp
Üsküp Kadınlar Derneği	Üsküp
Vardar	Üsküp
Vefa Eğitim ve Yardımlaşma Derneği	Radoviş
Yakup Efendi	Debreşte -Pirlepe
Yeni Hayat	Kalkandelen
Yeni Nesil Türkler Derneği	A.Koliçani -Üsküp
Yeni Yaşam	Ustrumca
Yeni Yıldız Türk Derneği	A.Koliçani -Üsküp
Yeni Yol	Üsküp
Yukarı Banisa Trabzonspor F.K	Gostivar
Zafer	Struga
Zeyni Bey	Radoviş
Ziya Gökalp	Konçe
Zor Derneği	Üsküp

Yukarıda belirtilen kuruluşların bazıları faal değildir. Faal olan kuruluşların Türk toplumunun gelişimine az ya da çok katkı sağladıkları muhakkaktır. Bununla birlikte çalışmam esnasında bilgi talebinde bulunduğum kuruluşlardan bana dönüş yapanlara öncelik vermek suretiyle bazı bilgilere yer verilecektir.

Şimdi de millet olma bilincinin önemli unsurlarından, dil, din, kültür, örf ve adetlerin rehberliğinde hareket eden Makedonya’da Türklerin öncülüğünde kurulan bazı Türk Sivil Toplum Kuruluşlarını kısaca tanıyalım.

3.3.1. Yeni Yol

Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği (KGSD), aslında Mayıs 1948’de kurulan Üsküp Türk Kültür ve Sanai-i Nefise Cemiyeti’nin devamıdır. Özellikle 1948’de ‘Drama Kolu’nun sahnelediği ‘İnandırmak’ oyunu ile Makedonya’daki Türklerin büyük ilgisini çekti. Makedonya’daki Türkleri ve diğer Müslümanları ilgilendiren peçe ve feraceyi ele alan oyun, kadının özgürleşmesi ve toplumun her alanında eşit olması gibi hususlarda da mesajlar vermektedir.³³

Üsküp’ün en önemli ve köklü kültür topluluklarından biri olan, yurtiçi ve yurtdışında düzenlenen birçok festivalde yer alan, Üsküp’te profesyonel Türk tiyatrosunun kuruluşunda etkin olan dernek bünyesinde, folklor grubu, şarkıcı grubu ve orkestra grubu (saz, darbuka, daire, keman vb.) yer almaktadır.³⁴

Sveti Nikole’de düzenlenen Uluslararası Folklor Festivali, Çalıklı Hıdırellez Festivali, Merkez Jupa’da yapılan kutlamalar, Üsküp’te düzenlenen etkinlikler gibi Makedonya’da birçok festivale katılan dernek, kendi örf ve adetlerimizi, kendi müziğimizi, sanatımızı en iyi şekilde sergilemek suretiyle önemli başarılarla imza atmaktadır. Dernek ayrıca Türkiye’deki 23 Nisan ve 19 Mayıs şenlikleri, devlet ve uluslararası çapta düzenlenen folklor gösterileri, uluslararası çocuk festivalleri gibi etkinliklerde yer almaktadır.³⁵

Türklerin önemli buluşma yerlerinden biri olan Yeni Yol, bir topluma ait gelenekleri sergileme ve yaşatabilme mutluluğunu yaşamak ve yaşatmak adına 67 yıldır birçok etkinliğe katılmak suretiyle ilk günkü heyecanla birlik ve beraberliğin, değerlerimizin devamı için varlığını sürdürmektedir.

3.3.2. Kardeşlik Kültür Güzel Sanatlar Derneği

Her şeye rağmen yoluna devam etmeye çalışan derneklerden birisi de 1961 yılında Resne’de kurulan Kardeşlik Derneğidir. Kültür ve sanat prog-

³³ Necati Çayırılı, “Makedonya’daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları”, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, *1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*’nda sunulan bildiri, Nisan 2006, Çeşme-İzmir.

³⁴ http://yeni Yol.org.mk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=13&Itemid=26

³⁵ <http://www.yenibalkan.com/kultur/kuytim-osman-kulturumuz-yasatacagiz-h3208.html>

ramları düzenleyen, Türk adet ve geleneklerini genç nesillere tanıtmayı ve aktarmayı amaçlayan Kardeşlik Kültür Güzel Sanatlar Derneği başarılı konserler düzenlediği gibi yurtiçinde ve yurtdışında da birçok festivale katıldı. Ancak, bazı üyelerinin gurbete gitmesiyle birlikte dernek çalışmalarına ara verdi.

1989 yılında tekrar kurulan ve faaliyetlerine devam eden dernek, Çalıklı Festivaline, Balkan Folklor Festivaline ve Türkiye, Almanya, İsviçre, Danimarka, Bulgaristan gibi ülkelerdeki etkinliklerde yer almıştır. Gostivar, Kalkandelen, Üsküp, Debreşte ve Resne’de çok sayıda konserler düzenleyen dernek bugün hala varlığını sürdürerek Türk kültürünün gelişimine katkı sağlamaya devam etmektedir.³⁶

Makedon-Türk Dostluk ve İşbirliği Derneğinin düzenlediği uluslararası Makedon-Türk İlişkileri ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” başlıklı sempozyuma katılan dernek³⁷ bünyesinde saz grubu ve folklor grubu da bulundurmaktadır. Bu bağlamda derneğin; Gurbetçilerle Buluşma Şenliğine, Novak köyündeki etkinliklere, Ohri’de düzenlenen Balkan Festivali’nin final gecesine, Bursa İnegöl’de düzenlenen Uluslararası 16. Ertuğrul Gazi anma ve İnegöl şenliklerine de katıldığını belirtmekte yarar vardır. Dernek bugün hala varlığını sürdürerek Türk kültürünün gelişimine katkı sağlamaya devam etmektedir.

3.3.3. Millenium Eğitim Kültür Ekoloji ve Dayanışma Derneği

Mart 1993’te Vrapçiste/Gostivar’da kuruldu. 1998 yılında getirilen sivil toplum kuruluşları kanununa göre Ocak 2000’de resmen bir STK oldu. Sivil toplumda değişik proje ve aktivitelerle barışın ve demokrasinin tanıtımı, gelişmesi, iyileştirilmesi ve etnik unsurlararası diyalogun desteklenmesi için gençlerle işbirliği yapılması gayesindedir. Ayrıca, herkese gerçek eğitim imkânlarının sağlanması, Türk kadınının eğitiminin artırılması, halkın tarafsız olarak bilgilendirilmesi, farklı milletlere mensup insanlarda güven ve hoşgörünün sağlanması, Makedonya’da yaşayan Türklerin tarihi ve kültürel değerlerinin korunması, yaşam çevresinin korunması için halkın bilinçlendirilmesi azınlık ve insan haklarının uluslar arası standartlara getirilmesi, genel bilinç ve siyasetin geliştirilmesi ve korunması da amaçları arasında yer almaktadır.

Dernek, eğitim, kültür, ekoloji, dayanışma, insan ve azınlık hakları, kadın, etnik tolerans, vatandaşa ek eğitim, web ve IT teknoloji, Grafik ve tasarım komisyonları oluşturmak suretiyle genel hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır.

³⁶ http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=9177

³⁷ Nelifer Alçe, Kardeşlik Derneğinin tanıtım yazısı, *Kızıl Elma*, S. 4, Resne, 2003.

Ayrıca, özel tiyatro kursları, özel enstrümantal kursları (saz-geleneksel Türk çalgıları), Makedon dili kursu, İngilizce dili kursu, STK üyelerine özel geliştirilmiş kurslar, Silahsızlanma, Kutlu Doğum Haftası, seminerler, dergi ve gazete yayını faaliyetlerden bazılarıdır.³⁸

3.3.4. Makedonya Türk Kadınlar Teşkilatı - MATUKAT

1997’de Gostivar’da kuruldu. Amaç, Türk kadınının sosyal yapısını milli-manevi değerlere yakışır şekilde daha yüksek bir düzeye çıkarmak, düşünce özgürlüğüne sahip olmasını sağlamak, desteklemek, bağımsız kılmak, kadın haklarına sahip çıkmak, kadınların sağlık durumu ile ilgilenmek, Türk kadınını her yönüyle daha çağdaş bir düzeye ulaştırmak, örf-adet-maddi-manevi değerlere sahip çıkmak ve Türk kadınını topluma kazandırmaktır. Kadının sosyal, ekonomik, kültür, eğitim vb. hususlardaki konumunu belirleyen ya da daha iyi şartlara taşınmasını sağlayan ulusal ve uluslararası pek çok etkinliklere katılan teşkilatın; Doğu Makedonya’da Türklere eşya ve gıda yardımında bulunması, Makedonya çapında “I. Türk Kadın Öğretmenler Kurultayı” düzenlenmesi gibi etkinlikleri örnek verilebilir.³⁹

Makedonya genelinde 8 şubesi bulunan ve 1500’ün üzerinde üyesi olan dernekte, sağlık komisyonu, eğitim komisyonu, iş bulma komisyonu, zanaatçı kadınlar komisyonu, yardımlaşma ve dayanışma komisyonu, kültür ve spor komisyonu ile hediye dağıtma komisyonu bulunmaktadır. Eğitim, sağlık, yardımlaşma, Türk dilini öğretme ve kızların erken evliliğine karşı mücadele etme gibi alanlarda faal olan dernek bir de özel Türk Anaokuluna sahiptir. Arnavut ve Türk çocukların birlikte eğitim aldığı okulda, Türklerin Arnavutça, Arnavutların da Türkçe öğrenmelerine imkân sağlanmaktadır. Okul öncesi eğitimin çocukların başarılı olmaları açısından büyük önem taşıdığını unutmamalıyız.

Ohri, Resne, Üsküp, Gostivar, Manastır, Kırçova ve Doğu Makedonya’daki Çalık köyünde şubeleri olan Türk Kadınlar Teşkilatı, çalışmalarında Türkiyeli ırkdaşlarıyla da işbirliği yapmak suretiyle Türkiye ve Makedonya arasındaki dostluk, dayanışma ve sevgi bağlarının kuvvetlenmesine de katkıda bulunmaktadır.⁴⁰

Annelerle ilgili olarak da danışmanlık hizmeti, mesleki eğitim kurları veren derneğin faaliyetleri arasında, gençlik kolları faaliyetleri doğrultusunda

³⁸ Senad Bekiri ile yapılan görüşme Eylül 2005, Vrapçište; *Haberci Gazetesi* ve *Ekol Dergisi* 2004, 2005.

³⁹ MATUKAT’ın tanıtımı, *Köprü*, Sayı 4, Üsküp, 2002.

⁴⁰ <http://www.hazargrubu.org/etkinlikler/gorusmeler-ziyaretler/742-makedonya-kadinlar-birligi-ziyareti.html>

oluşturulan folklor, dram ve şiir grubu etkinlikleri, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü anma programı, “100 Yıllık Mücadele” adlı defile ile Osmanlı yöresel kıyafetlerinin sunulması⁴¹, Muharrem ayı dolayısıyla aşure etkinliğinin gerçekleştirilmesi, Türk dilini ve kültürünü tanıtmak amacıyla Türkçe kurslarının düzenlenmesi gibi etkinlikler yer almaktadır.⁴²

3.3.5. Abdülhakim Hikmet Doğan⁴³ Eğitim Kültür Ve Sanat Merkezi

Makedonya Türklerinin toplumsal hayatta ve özellikle eğitim, kültür ve sanat alanında daha iyi bir seviyeye çıkartılması amacıyla 1997 yılında Gostivar’da kuruldu. Makedonya’da Türkçe eğitimi teşvik ve geliştirmek de ADEKSAM’ın hedeflerinden biridir. Bu bağlamda anaokullarından başlayarak ilkokul, lise ve üniversite seviyesine kadar Türk eğitim sorunlarının incelenmesi ve bu sorunlar hakkında çözüm üretilmesine gayret göstermektedir. Ayrıca, Türk dili üzerine eğitim yapan okullara öğrenci temin etmek, öğrencilerin üniversite eğitimini kendi ülkelerinde yapmalarını sağlamak gibi amaçlarla burs projesini hayata geçirdiler.

ADEKSAM ayrıca milli ve manevi kültürümüzün tanıtılması yönünde değişik panel ve konferansların düzenlenmesi, Matematik, Kimya, İngilizce ve Türkçe kurslarının açılması gibi etkinlikler de gerçekleştirilmektedir. Atatürk Balkan Üniversitesi’nin kurulması, Makedonya devlet organlarındaki Türklerin katılım oranı, Makedonya eğitim sistemindeki Türklerin katılım oranı gibi tasarı ve hazırlanan raporlarla da dikkati çekmektedir.⁴⁴

Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği’nin (MATÜSİTEB) kurulmasında da yer alan, 2009 yılından bu yana yurt hizmetiyle büyük sayıda kız öğrenciyi barındıran dernek, 2015/2016 öğretim yılında 45 kız öğrenciyi kabul etmek suretiyle Kırçova, Debreşte, Merkez Jupa, Novak, Skudrinye, Mogorçe, Lajani, Kanatlar, Aşağı Kosovrasti, Breştani, Bahçebozu, Dedeli ve Çalıklı’dan gelen öğrencilere yönelik olarak yurt hizmetlerini sürdürmektedir.⁴⁵

Özetlemeye çalışılan ana faaliyetlerinin yanı sıra Ramazan ayında bayanlara Kuran kursu düzenlenmesi, Doğu Makedonya, Valandova, Radoviş,

⁴¹ http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=6784

⁴² <https://www.facebook.com/groups/421449651211102/?fref=ts>

⁴³ Makedonya’nın ilk Türk öğretmeni. (bkz. Hamdi Hasan, *Makedonya’da Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan*, Birlik Yayınları, Üsküp, 1998.)

⁴⁴ ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Kasım 2001, Eylül 2005, Gostivar.

⁴⁵ <http://www.yenibalkan.com/egitim/ozel-yurtlarla-universite-ogrencilerinin-ev-sorunu-ortadan-kalkiyor-h4693.html>

Doyran ve yörelerine de okul araç ve gereçlerinin dağıtılması,⁴⁶ Türkçe eğitime destek amacıyla 260 öğrenciye kırtasiye malzemelerinin dağıtılması gibi⁴⁷ etkinliklerde de bulunan ADEKSAM, diğer Türk sivil toplum kuruluşlarıyla da yakın işbirliği içerisinde bulunmaktadır.

3.3.6. Hıd-Bah-Şen

Derneğin oluşumu 1993 yılında Doğu Makedonya'daki Valandova Belediyesine bağlı Çalıkli Kasabası Hizmet Birliği tarafından ve seçimle iş başına gelen bir komite öncülüğünde düzenlenmeye başlanan Hıdırellez-Bahar Şenlikleri Festivali ile başlar. Türkiye Cumhuriyeti Üsküp Büyükelçiliği ile de temas halindedir. Düzenlenen festivalin Makedonya Türkeri'nin kültür, eğitim, bilim, spor ve diğer yaşam bölümlerine büyük hizmetler sunduğunu belirtmek gerekir. Bu bağlamda Türk Kültürü Festivali ile Türklerin daha bilinçli bir şekilde hareket ettiklerini, daha fazla itibar gördüklerini söylemek mümkündür.

1998 yılında kurulan derneğin amacı kısa vadede, Makedonya'daki Türk - Müslüman varlığını göstermek, uzun vadede ise, Makedonya'daki Türk beraberliğine destek olmaktır. Dernek ayrıca Balkanlardaki soydaşlarla bağları güçlü tutmak, Makedonya'dan Anavatan Türkiye'ye olan göçlerin durmasını, Türk gelenek ve göreneklerini yaşatılmasını sağlamak amacıyla geniş bir kitleye hitap etme çabası içerisindeydi.⁴⁸ Bu kapsamda Makedonya'da, Müslüman Türklerin var olduğunu, bölgede yaşayan Türk insanının, Makedonya'nın asli unsurlarından olduğunu dünyaya göstermek ve tanıtmak amacıyla hareket eden dernek gerçekleştirdiği Hıdırellez-Bahar Şenlikleri Festivali ile Makedonya Türklerinin örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini yıllardır sergilemektedirler. Türklerin ilk resmi festivali olma niteliğini sürdüren bu etkinlik, bölgedeki Türkleri bir araya getiren, kaynaştıran, sosyal ve kültürel zenginlik katan, Türk kültürünün devamına katkı sağlayan, Makedon, Arnavut, Boşnak, Ulah ve diğer toplulukları da bir araya getirerek Türk hoşgörüsünü somut bir şekilde ortaya koyan önemli bir faaliyettir.

Türklerin, yüzyıllar boyunca baharın gelişini kutlamak amacıyla gerçekleştirdikleri şenlikler arasında yer alan ve Orta Asya'dan başlayarak Balkanlar'a kadar uzanan, ortak duyguları, gelenek ve görenekleri en iyi bir

⁴⁶ ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Eylül 2005, Gostivar.

⁴⁷ <http://www.yenibalkan.com/egitim/adeksamdan-kirtasiye-yardimi-h4429.html>

⁴⁸ http://www.hidfestmakedonya.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=3&lang=tr

şekilde sergilemekle birlikte, insanları bir arada tutmayı başaran Hıdırellez Bahar Şenliklerinin uzun yıllardan beri Makedonya Cumhuriyeti topraklarında da yaşatılmasına; Makedonya ve Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlıkları, TC Başbakanlık Tanıtma Fonu Başkanlığı, TİKA Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, TC Güreş Federasyonu ve Ankara Halk Kültürünü Araştırmaları Kurumu, bazı şirket ve şahıslar destek vermektedir.⁴⁹ Halkın ve medya mensuplarının yoğun ilgi gösterdiği 4 gün süren şenlikler kapsamında ayrıca Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu düzenlenmektedir.⁵⁰

3.3.7. Derya Makedonya Türk Kadınlar Derneği

Kadınların toplumdaki haklarını savunmak, siyasette ve devlet organlarındaki katılımlarını çoğaltmak, cinsiyetler arasında eşitlik sağlamak ve kadınlara yapılan işkenceyi önlemek amacıyla 1999 yılında Üsküp'te kuruldu. Kosova kadınlarının faaliyetlerinin desteklenmesi, sağlık eğitimi, yoksul ailelere yardım verilmesi, Doğu Makedonya'daki Türklere sağlık ve diğer desteğin sağlanması, topluluklar arasında hoşgörünün yaygınlaşması gibi etkinlikler de gerçekleştirdi.⁵¹

Değişik konularda çalışma grupları, seminerler, sempozyumlar, kurslar, eğitimler düzenleyen ve insan hakları, azınlık hakları, sağlık vb hususlara yönelik faaliyetlerde de bulunan ve uluslararası toplantılara katılan derneğin Başkanı Suzan Musli, kendisi ile yaptığımız görüşmelerde 50'nin üzerinde projenin/faaliyetin hayata geçirildiğini aktarmıştır. Musli, ayrıca, bu bağlamda gerçekleşen faaliyetlerle, kadınların eğitim seviyesini ve bilincini yükseltmek, yöresel geleneklerin korunmasına katkı sunmak, kültür, sanat ve özellikle yardımseverlik duyarlılığının geliştirilmesi, farklı din ve dillere mensup insanlarla iletişim kurmak gibi neticelere ulaştıklarını ifade etmiştir.

Suzan Musli, derneğin misyonu, vizyonu, hedefleri ve faaliyetlerini şu şekilde özetlemektedir: “*Derneğin ana hedeflerinden biri insan (kadın- azınlık vd) haklarını tarif ederek belirtmektir. Özellikle azınlık haklarını ve kadın haklarını tanımlamak ve kadının sesini duyurmak, onlara karşı saygınlığı artırmak, kadının sosyalleşmesini teşvik etmekle, kadın haklarını daha yüksek*

⁴⁹ Yusuf Söğütülen, Dr. Şenol Tahir İle yapılan Röportaj 6.5. 2014 – Çalıklı, Valandovo / Makedonya.
<http://Sahipkiran.Org/2014/05/22/Makedonya-Turk-Festivali/>
<http://www.rubasam.com/NewsDetail.Asp?NewsID=3928&Title=MAKEDONYA%-92DA-B%DDR-T%DCRK-FEST%DDVAL%DD-VE-MAKEDONYA%92DA-T%DCRKLER>

⁵⁰ http://www.tika.gov.tr/haber/makedonyada_23_hidirellez_bahar_festivaline_destek-6612 ,
<https://www.facebook.com/hidbahsenfes/timeline>

⁵¹ Dernek Başkanı Suzan Musli ile yapılan görüşme, Eylül 2005, Üsküp.

bir seviyeye çıkarmak ve toplumun tüm safhalarına entegre olmalarını sağlamaktır. Bu gibi önemli ve özverili çalışmaları gerektiren faaliyetlerle, kadının birçok konularda eğitilmesi ve bilinçli olmasını sağlamak, tıp-sağlık, cinsiyet, demokrasi, sivil toplumun güçlendirilmesi, çatışma ve anlaşmazlıkların aşılması-çözüm bulunması konusunda bilgiler sunmaktır. Ana hedeflerimiz içerisinde yerel yönetimle birlikte gerçekleştirilmesi öngörülen insan hakları ve azınlık hakları, kadın sorunları, sağlık konuları gibi çalışmalar yer almaktadır. Makedonya’da yaşayan Türkleri önemli konularda bilinçlendirmek amacıyla gerçekleştirdiğimiz faaliyetlerimiz içerisinde; değişik konularda atölye çalışma grupları – seminerler, sempozyumlar, kurslar, eğitimler düzenlemek, kültür, sanat ve özellikle yardımseverlik duyarlılığını geliştirmeye yönelik, farklı din ve dillere mensup insanların da yer aldığı etkinlikler yer almaktadır. Gerçekleştirdiğimiz faaliyetlerden ötürü dernek ve şahsım adına bazı ödüllerin takdim edildiğini de belirtmek isterim.”

Yukarıda özetle verilen bilgiler bağlamında Derya Makedonya Türk Kadınlar Derneğinin gerçekleştirdiği faaliyetlerden bazıları şunlardır: 1) Sağlık eğitimi. 2) ‘Tüberküloz – Verem hastalığına Stop’ projesi. 3) Yardıma muhtaç ailelere sosyal yardım, 4) ‘Erken evliliğin sonuçları’ konulu seminer. 5) Kırsal kesimlerdeki kadınlara psikososyal destek ve sağlık. 6) ‘Güven sağlayalım – hakça temsil çerçeve anlaşması’. 7) Bilgisayar ve İngilizce dil kursları. 8) Makedonya’da Azınlık Hakları başlıklı raporun yazılması ve Strazburg’a gönderilmesi, (Bu kapsamda azınlık eğitim, din, entegrasyon vd. haklar madde madde yazılmak suretiyle Makedonya’da 90 bin Türkün yaşadığı gerçeği Strazburg’da ilk kez gündeme getirildi, 2004). 9) 2007’de İtalya Bolzano’da gerçekleşen azınlıklara dair çerçeve anlaşmasının 15 maddesi çalışmaları ile ilgili toplantıda Makedonya Türk azınlığını ve kadını temsilen Türklerin sorunlarının dile getirilmesi. 10) TİKA’nın desteğiyle sigaraya alkole ve uyuşturucuya dur demek. 11) Makedonya’da Türk kadının durumu ve kadına yapılan şiddetin azaltılması. 12) Kadına iş yaratmak ve eğitim kursları açmak. 13) Makedonya Cumhuriyeti Belediyelerinde eşitlik komisyonlarıyla eğitim çalışmaları. 14) Kadına karşı şiddet, eşitlik, kadın hakları konularda çalışmalar ve anayasa önerileri çalışmaları. 15) 2012 yılında eşitlik hakkında kanun önerilerini veren Interresor Çalışma Komisyonuna hükümet tarafından Dernek Başkanı Suzan Musli’nin seçilmesi ve bunun parlamento tarafından onaylanması (Bu gurup İş ve Emekli Bakanlığına bağlı eşitlik konuları çalışan ve yeni kanun önerileri veren bir çalışma gurubudur.) 16) Makedonya’dan Çayır Belediyesi ve Türkiye’den Gölcük Belediyesi destekleri ile Üsküp’te kadınlara yönelik gerçekleştirilen “Keçe Eğitimi” projesi (Proje ile modern

keçe sanatı Makedonya’da ilk kez görücüye çıktı.) 17) Makedonya’da aile içi şiddete uğrayan kadınlar-kızlar için daha iyi hizmet verilmesi yönünde standartların yükseltilmesi için gerçekleştirilen toplantı.⁵²

3.3.8. Köprü Kültür Sanat ve Eğitim Derneği

Ocak 2002’de Üsküp ‘Aziz Kiril ve Metodi Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü’ öğretim üyesi Hayati Yavuzer ve bölüm öğrencileri tarafından çıkarılan *Köprü* dergisi ile ilk adım atılmıştır. Edebiyat, kültür ve sanat dergisinin hedefi, gençleri yazı yazmaya teşvik etmek ve beraber çalışmayı öğretmektir.⁵³

Dergi yayını olarak başlayan süreç Mart 2003’te ‘Köprü Kültür Sanat ve Eğitim’ şeklinde dernekleşerek daha etkin bir konum kazandı. Derneğin Türk öğrencilerinin eğitimine kültürel destek vermek, milli manevi değerlerinin gelişimini sağlamak, değişik bölgelerden gelen öğrencilerin kaynaşmasını sağlamak, kütüphane oluşturmak suretiyle öğrencinin ulaşamadığı yayınları hizmetlerine sunmak, dergi yayınına devam etmek, ilmi ve kültürel toplantılar düzenlemek gibi hedefleri bulunmaktadır.⁵⁴ Kısaca bahsedilen hedefleri hayata geçirme noktasında başarılı bir performans gerektiğini söylemek gerekir.

Bir Ramazan Gecesi, Bir Rumeli Gecesi gibi kültür-sanat-edebiyat ağırlıklı programlar, Yücel Teşkilatı Mensuplarını Anma Programı, “Türkiye’de Öğrenci Olmak” isimli seminer, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi ve İngilizce, Matematik, Osmanlıca kursları düzenlemesi, Şair Aşık Çelebi Kütüphanesi’nin açılması gibi faaliyetler ilk akla gelenlerdir.

Zamanla etkinliğini arttıran dernek, Makedonya’da yaşayan Türk gençliğinin tekrar özgüven kazanmasında, yetenekli ve gayretli gençlerin arkadaşlık, sevgi ve gönül birlikteliği ile kendini daha haklı bir zeminde ifade edebilmesinde başarılı bir performans sergilemiştir. Türklerin Makedonya’da azınlık olduğu gerçeğinden hareketle faaliyetlerini sürdüren, Makedonya’da yaşayan Türk toplumunun huzur ve refahının devletin içindeki genel toplumsal refahla mümkün olacağına inanan ve toplumsal huzur ve refahın sağlanmasında Türklerin dengeleyici unsur olduğu inancını taşıyan bir vizyonla hareket eden bir dernektir. Böylelikle ülkede var olan sorunların, azınlık fakat etkin bir unsur olarak hayatını sürdürdüğü takdirde Türk milletinin toplumsal

⁵² Dernek Başkanı Suzan Musli ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

⁵³ Üsküp’te görevli olan Hayati Yavuzer (Bolu Abant İzzet Baysal Ün.) ile yapılan görüşme, Ocak 2002, Üsküp.

⁵⁴ Dernek Başkanı Hüsrev Emin ve dernek yetkilisi Furkan Murteza ile yapılan görüşmeler, Ağustos – Eylül 2005, Üsküp.

kaynaşmayı, huzuru ve refahı sağlayacağı inancıyla, ilim, irfan, medeniyet, hoşgörü, birlik ve sevgi için *Köprü* olmaktır.

Misyon açısından Köprü Kültür, Sanat ve Eğitim Derneği, Makedonya’da yaşayan Türklerin ve diğer milletlerin sorunlarının çözümünü gençlerde ve eğitimde görmektedir. Bu çerçevede, Makedonya’da yaşayan Türk toplumunun kültürel, milli ve manevi değerlerini muhafaza etmesini ve geliştirmesini sağlamak, ayrıca tarihimizin ve kültürümüzün göstergesi olan eserlerimizin muhafaza ve ihya edilmesi için olanaklar oluşturmak derneğin başlıca hedefleri arasındadır.⁵⁵

Bünyesinde ‘Şair Aşık Çelebi’ Kütüphanesini oluşturan, *Köprü Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* ve *Kardelen Çocuk Dergisi*’ni yayınlayan derneğin yakın zamandaki faaliyetlerinden bazıları şunlardır: 1) Takı, ebru sanatı ve çini ahşap boyama gibi alanlarda düzenlenen kurslar. 2) Üsküp Şiir Gecesi. Makedonya Anayasasında İnsan Hak ve Özgürlükleri konulu konferans. 3) Balkan Savaşlarının 100. Yılında “Osmanlıdan Sonra Balkanlarda Kaybolan Değerler” Sempozyumu. 4) Kardelen Çocuk Kulübü Gezileri. 5) Aile İçinde Sağlıklı İletişimin Önemi konulu konferans. 6) İslam Kültür Antropolojisinde İnsan ve Toplum konulu konferans. 7) “Bu Yalana Beraber Dur Diyelim” sloganıyla düzenlenen Sözde Ermeni Soykırımı protestosu. 8) Geleneksel Türk El Sanatları Sergisi. 9) Kutlu Doğum Haftası Programı. 10) Helal Ve Sağlıklı Gıdada Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri başlıklı konferans. 11) Din, tarih, dil kursları ve kültürel gezileri içeren Kardelen Çocuk Kulübü kursları. 12) Şair Aşık Çelebi Kütüphanesinde düzenlenen edebiyat buluşmaları. 13) Geleneksel iftar programları. 14) Kurban eti dağıtımı. 15) Toplu sünnet etkinliği. 16) Çanakkale Savaşı’nın 100. yıldönümü, Kosova Türk Yazarlar Derneği’nin 20. yıldönümü, kuruluşunun 65. yıldönümü arifesinde bulunan “Doğru Yol” Türk Kültür Sanat Derneği-“Nazım Hikmet” Edebiyat Kolu, Üsküp’ün Köprü Derneği ve Tefeyyüz Okuluyla birlikte, “Sesler Dergisinin 50. Yıldönümü ve Yahya Kemal Beyatlı’nın 57. Ölüm Yıldönümünde” Tefeyyüz Okulunda “Edebiyat Buluşması”nın düzenlenmesi.⁵⁶

3.3.9. Namık Efendi

Ağustos 2002’de Yukarı Banitsa’da (Gostivar’da) kuruldu. Türk halkına yardım, eğitim, kültür, sanat ve spor alanlarında kalkınmanın amaç edindiği dernektir. Bunun yanı sıra. İngilizce, bilgisayar kursu, folklor, panel ve kon-

⁵⁵ (www.koprudernegi.com) için https://www.facebook.com/koprudernegiuskup/info/?tab=page_info

⁵⁶ <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.653229708049232.1073741847.188404174531790&type=3>

feranslar düzenleyen derneğin bir süre *Dere* isimli dergi yayınladığını da belirtmek gerekir.

Dernek Başkanı Hayati Şaban, devamlı bir şekilde eğitim alanında, eğitim seviyesinin artırılması için farklı konularda ve derslerde kurslar düzenlediklerini, TİKA'nın desteğiyle yörelerindeki öğrencilere her yıl kırtasiye malzemeleri yardımıyla bulduklarını ve oluşturdukları bir fon ile ihtiyaç sahibi ve başarılı öğrencilere burs verdiklerini ifade etmiştir. Türk kültürünün ve edebiyatının yaşatılması doğrultusunda Abdülislam Ali Şiir Yarışması, Yahya Kemal'den Necati Zekeriya'ya şiir şöleni, dergi yayını, İlk Adımlar şiir kitabının yayınlanması⁵⁷ gibi farklı organizasyonlar düzenlediklerine dikkat çeken dernek başkanı, bir süre önce kurulan Yukarı Banisa Trabzonspor futbol takımının bölgesel ligde yer almasına destek verdiklerini söyledi. Ayrıca, sosyal ve altyapı projeleri ile kendi beldelerine TİKA VE TDBB tarafından yapılan okul ile ilgilendiklerini de sözlerine ekleyen Hayati Şaban, bugünlerde köy stadi ve geniş bir spor kompleksi için çalışmalarına devam ettiklerini söyledi.⁵⁸

3.3.10. Ensar Kültür Yardımlaşma Derneği

Haziran 2002'de kültür ve yardımlaşma alanında faaliyet göstermek üzere Üsküp'te kuruldu. Kuruluş gayesi; maddi-manevi değerlere sahip çıkmak, Makedonya'daki birlik ve beraberliğin devamını sağlamak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, gelecek nesilleri eğitim ve kültürel açıdan hazırlamak, geçmiş ve gelecek arasında köprü olmak, lise ve üniversite öğrencilerine kurs verilmesi, kırtasiye yardımıyla bulunulması, toplu sünnet organizasyonunun gerçekleştirilmesi, kurban eti dağıtılması, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, burs verilmesi, din, kültür, tarih vb. konularda paneller düzenlenmesi faaliyetlerinden bazılarıdır.⁵⁹

Dernek 2007 yılında Ensar Kız ve Erkek Üniversite Yurt Projesi kapsamında Makedonya'da yaşayan toplulukların eğitim açısından ilerlemelerine katkı sağlayan Ensar kız ve erkek üniversite öğrenci yurtlarını açtı. Okul zamanında üniversite öğrencilerinin faydalandığı yurtlarda yaz aylarında da geleneksel hale gelen Yaz Kur'an Kurslarını düzenlenmektedir. Kurslara 5, 6, 7 ve 8. Sınıfa devam etmekte olan Arnavut ve Türk öğrenciler katılmaktadır.

⁵⁷ Dernek başkanı Hayati Şaban ile yapılan görüşme, Ocak 2003. Gostivar ; Dere, S. 3, Y. Banitsa 2004, s. 29

⁵⁸ Dernek başkanı Hayati Şaban ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

⁵⁹ Dernek Başkanı Sulyeman Baki ile yapılan görüşme, Ağustos-Eylül 2005, Üsküp.;

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.942755869096613.1073741883.188404174531790&type=3>

Dini bilinçlenmenin yanı sıra kurslarda öğrenciler için cami ziyaretleri, sosyal ve spor aktiviteleri de organize edilmektedir.⁶⁰

3.3.11. Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği- MATÜSİTEB

Makedonya’da yaşayan Türklerin çeşitli amaçlarla kurdukları sivil toplum teşkilatları yıllardır aralarında bir koordinasyon olmadan faaliyet göstermekteydiler. Hedef ve amaçları aynı olsa da, koordinasyonsuz çalışmalar birçok eksikliklere ve teşkilatlar arası gereksiz bir rekabete yol açabilmekteydi. Bu durum, Makedonya Türklerinin kimliğini ve kültürünü korumak, haklarını ve ortak çıkarlarını demokratik bir biçimde savunmak, diğer Makedonya vatandaşlarıyla iyi ilişkiler kurulmasına yönelik çalışmalarda bulunmak gibi hususlarda bir koordinasyonun gerekliliğine yol açmaktaydı. Bu gereklilik üzerine T.C Üsküp Büyükelçisi Mehmet Taşer’in inisiyatifi ile 14 Aralık 2002’de Anadolu Kalkınma Vakfının Üsküp şubesi mekânında 33 STK başkanları ve temsilcileriyle bir toplantı gerçekleştirildi.⁶¹

Makedonya’da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının tek çatı altında birleşip bir güç birliği oluşturulmasını hedefleyen toplantının başında bir basın açıklaması yapan Büyükelçi Taşer, bu toplantının tarihi bir toplantı olduğunu vurguladı. Ayrıca, soydaş sivil kuruluşlarının daha etkin, daha güçlü bir çalışma içine gireceğini de düşündüklerinden böyle bir girişimi başlattıklarını belirtti.

Umut verici bir başlangıç olarak yorumlanan girişim için 2003 yılının ilk aylarında birkaç toplantı daha gerçekleştirildi. Neticede Mart 2003’te MATÜSİTEB kuruldu.⁶² Başkanlığına yönetim kurulunun oybirliği ile Makedonya Türk Kadınlar Derneği Başkanı Sıdika Ağa seçildi.

Danışma organı işlevi görececek olan çatı kuruluşu, Makedonya Türklerinin milli ve manevi kültürünü korumak, haklarını ve ortak çıkarlarını demokratik biçimde savunmak, diğer Makedonya vatandaşlarıyla iyi ilişkiler kurulmasına yönelik çalışmalarda bulunmak ve Makedonya’da hoşgörü ve birlikte yaşama zihniyetinin yerleşmesine katkıda bulunmak gibi amaçlar doğrultusunda kuruldu. Bunun için çaba göstermek ve soydaşların Makedonya Cumhuriyeti’nin anayasal düzenine bağlılıklarını sürdürmelerini temin etmek gayesindedir. Birliğin şimdiki Başkanı Fadıl Hoca’dır. 2005 yılında 39 olan üye dernek

⁶⁰ <http://timebalkan.com/ensar-yaz-kurslari-duzenledi/>

⁶¹ ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan Görüşme, Ocak 2003 Gostivar ve Eylül 2005, Üsküp.

⁶² MATÜSİTEB Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan Görüşme, Eylül 2005, Üsküp.

sayısının⁶³ 2015 yılında 65'e ulaştığı görülmektedir.⁶⁴ Ancak, üye olan derneklerin bazılarının aktif olmadığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra STK ve buna benzer kuruluşlara destek verebilmek için Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı bünyesinde 'Milli Toplulukların Kültürünü Geliştirme ve Doğrulama Dairesi' kurulduğunu, yaşanan güçlüklerle rağmen Türklerin bilinçlenmelerinde etkin olan STK faaliyetlerinin MATÜSİTEB'in de oluşturulmasıyla ayrıca bir güç kazandığını belirtmek gerekir.

Özellikle TİKA'nın desteğiyle⁶⁵ faaliyetlerine devam eden MATÜSİTEB, üye olan bazı derneklerle veya müstakil olarak konferans, burs, kitap yayını, kırtasiye yardımı, konferanslar, milli – manevi günlerin kutlanması, resmi ve sivil temsilcilerin ziyaretleri vd. etkinlikler gerçekleştirmektedir.

MATÜSİTEB, Ekim 2015'te Makedonya Cumhuriyeti Seçim Kanunu Değişiklikler Önerisi ve Hakça Temsil Konularını içeren taleplerini Avrupa Birliği Makedonya Misyonu Temsilcisi ile gerçekleştirdiği görüşmede dile getirmek suretiyle Türk halkının daha fazla milletvekili ile temsil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunun için Türk seçmenler tarafından bir Türkün seçilip parlamentoda yer almasının ancak tek seçim bölgesiyle mümkün olacağı belirtilerek hakça temsilin önemine de dikkat çekilmiştir.⁶⁶ Bu bağlamda Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliğinin seçim modeli değişikliklerini meclise sunduğunu belirtmekte yarar vardır.

3.3.12. Kocatürk Derneği

Kuruluş amaçlarını, "Büyük göçlerden bu yana yöremizde hiçbir sivil örgütlenmenin olmaması, bölge halkının eğitim, kültür, gelenek, sanat, spor ve diğer alanlardaki değerlere sahip çıkmasını ve geliştirip yaşatmasını sağlamak suretiyle yüzyıllara dayalı yardımlaşma duygusunu, kültürümüzün unutulmağa yüz tutmuş değerlerini yeniden canlandırmaktır. Gençlerimizi bir araya toplayıp çeşitli kötü alışkanlıklardan alıkoymaktır." şeklinde ifade eden Dernek Başkanı Hüseyin Kaplan, 2003 yılından beri diğer sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği kurup, düzenlenen çeşitli etkinliklere katıldıklarını ve kendilerini en iyi şekilde ifade edebilmek için çaba sarf ettiklerine dikkat çekmektedir.⁶⁷

⁶³ MATÜSİTEB I. Bülteni 2003-2005, Üsküp 2005.

⁶⁴ http://matusiteb.org.mk/?page_id=668

⁶⁵ <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>

⁶⁶ <http://timebalkan.com/kemal-nazim-akla-ziyan-olur/>

⁶⁷ Dernek Başkanı Hüseyin Kaplan ile yapılan Görüşme, Ekim 2015.

Hazırlamış oldukları web sayfasında misyon ve vizyon açısından dernek kendini şöyle tanımlamaktadır: “Sadece Balkanlara değil, bütün dünyaya kültür mirasları bırakmış olan Osmanlı’nın kültürünü canlandırıp yaşatmak. “Zor işler yapılır, imkânsızlar zaman ister” ilkesini doğrulamak. Yardıma muhtaç olanlara yardım edip ihtiyaçlarını gidermekle sınırsız hizmet etmek... Çalışmalarımızla başkalarını da yolumuzdan yürümelerini teşvik etmek... Türkleri ve Türkçeyi sevdirmek... Derneğimiz, öngörölmüş hedefleri zamanında, titizlikle ve dürüst biçimde gerçekleştirecek... Yöremizin her alanda gelişebilmesi için girişimci olup her çeşit katkıda bulunacaktır.”⁶⁸

Kültür ve spor faaliyetleri, gıda ve eşya yardımı, kurban eti dağıtımı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı etkinliği, Merkez Jupa “Mustafa Kemal Atatürk” ve Kocacık “Necati Zekeriya” bölgesel okullarında okul malzemesi dağıtımı, TİKA’nın desteği ile Üsküp’te düzenlenen beş günlük “Uluslararası Proje Döngüsü Yönetimi” eğitimine (seminerine) katılımda bulunulması gibi etkinlikler dernek faaliyetlerinden bazılarıdır.⁶⁹

3.3.13. Yakup Efendi⁷⁰ Derneği

2004 yılında faaliyetlerine başlayan dernek, 2005 yılından beri TİKA’nın desteğiyle Türkçe kursları gerçekleştirmektedir. Dernek Başkanı Cemil Sadullah, kurs sonunda öğrencilerle kısa bir müsamere ve Makedonya çapında kısa bir gezi gerçekleştirdiklerini söyledikten sonra şöyle devam etmiştir: “2005 yılında halkın dileğiyle köy okulumuzda öğrenciler (çocuklar) resmen Türkçe eğitim görmeye başladılar. 2005 yılına kadar okulda öğrenciler Makedonca eğitim görüyorlardı ve 2012/13 yılında köyümüzde Türkçe eğitim gören ilk neslimiz çıktı. Bununla birlikte 2012/13 yılında köyün %100’ünün Türk sayıldığını belirtmeliyim. Derneğimizin Bursa merkezli, Yeşil Bursa Halk Oyunları ve Bahar Şenliği isminde iki kardeş derneği vardır.”

Derneğin kurslardan başka Türkiye’ye yönelik gerçekleştirdikleri gezileri, kültürel etkinlikleri, 21 Aralık Türkçe Bayramı ve 23 Nisan kutlamaları gibi örnek verebileceğimiz faaliyetleri de bulunmaktadır.⁷¹

⁶⁸ <http://www.kocaturkkocacik.org/anasayfa/ana/yeni.html>

⁶⁹ <http://www.kocaturkkocacik.org/etkin/gunce/15.html>

⁷⁰ Debreşte Köyünde uzun yıllar imamlık yapan bir şahsiyettir. Yakup Efendi’ye gösterilen saygının bir ifadesi olarak derneğe O’nun adı verilmiştir.

⁷¹ Dernek Başkanı Cemil Sadullah ile yapılan Görüşme, Ekim 2015.

3.3.14. İstikbal Derneği

Dernek Başkanı Fikret İbraimi'ye göre İstikbal Derneği, "Karmaşık Balkan etnik mozaiğini oluşturan unsurlardan biri de kendini Türk kimliği içinde gören, fakat Türk dilini konuşamayıp Slav dilinin farklı ağızlarını kullandıkları için farklı çevreler tarafından, kendi amaçlarına uygun olarak bazen Pomak, bazen Torbeş, bazen Goran, bazen Makedon-Müslüman olarak isimlendirilen, Makedonya'nın Mavrovo ve Rostuşe belediyesi sınırları içerisinde yaşayan Türklerin, kimlik ve kültürlerini korumak ve devam ettirebilmek için kurulan bir dernektir."

Yıllardır nüfusun yüzde yetmişinin Türk olduğu, ancak resmi verilerde yüzde otuz civarında gösterilmeye devam ettiği bu bölgede yaşayan halk, Türk dilinin kendi çocuklarına öğretilmesi için çabalamaktadır. Bu çabalara Fikret Bey ve onun gibi Türkiye'de eğitim görmüş gençlerin de destek vermesiyle 2004 yılında İstikbal Derneği kurulmuştur. Böylelikle Türkçe kurslar verilmeye başlanmıştır. Mevcut Makedon yönetimin yaptırımlarından dolayı bir süre Türkçe kurslara ara verilmiş ise de TİKA'nın desteğiyle kurslara devam edilmektedir.

İstikbal Derneği, ayrıca Türkiye'ye kültürel gezi düzenlenmesi, öğrencilere kırtasiye yardımlarının yapılması, kurban faaliyetlerinin organize edilmesi, gerçek Osmanlı'nın ve Yeni Türkiye'nin daha iyi anlaşılması için toplantıların tertip edilmesi, Türkçenin dinlenmesi ve yaygınlaşması için evlere çanak anten dağıtılması gibi faaliyetlerde bulunmak suretiyle Türk kültürünün yaşaması ve yaşatılması için gayret göstermektedir.⁷²

3.3.15. Doğu Makedonya Türkleri Derneği

Osmanlı'nın Balkanları fethiyle 14. yüzyılda Karaman'dan gelen ve Doğu Makedonya'nın dağlık kesimlerine yerleşen Yörük Türkleri, Osmanlı sonrası dönemde hizmetin yeterince gitmediği, yolun olmadığı, çocukların eğitimden mahrum bırakıldığı dağ köylerinde yaşamak zorunda kaldılar. Yugoslavya döneminde kentlerde yaşayan Türkler, yoğun baskılardan dolayı topraklarını, evlerini bırakarak anavatana göç ederken Yörük Türkleri daha ziyade dağlık bölgelerde yaşadıklarından adeta unutuldu ve genel olarak göçe zorlanmadılar. Aradan geçen uzun yıllara rağmen kendilerine özgü kıyafetleri ve yaşam tarzları ile kültürlerini, dillerini ve geleneklerini yaşatmak için yoğun bir çaba sarf etmek zorunda kalan Doğu Makedonya Türkleri,⁷³ 2004 yılında

⁷² Dernek Başkanı Fikret İbraimi ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

⁷³ http://www.zaman.com.tr/dunya_makedonyanin-yoruk-turkleri-geleneklerini-yasatmaya-devam-edi-

kurdukları dernek ile kimliklerini korumak ve devam ettirmek adına önemli bir adım attılar. Bu bağlamda 2007 yılından itibaren düzenlemeye başladıkları Yörük Türkleri Festivali ayrıca önem arz etmektedir. Zira anavattan, Batı Trakya'dan gelen misafirlerin varlığı, onların yalnız olmadıklarının somut göstergesi idi.⁷⁴

Aşure etkinliği, güreş müsabakaları, kurban organizasyonu, folklor gösterimi, kültür sempozyumu gibi değişik etkinliklerde de bulunan Doğu Makedonya Türkleri Derneği'nin bir diğer önemli faaliyeti de Toplu Sünnet Törenidir. Tören, Radoviş Vefa Derneği, Kartbintsi Ağlar Dağlar, İştip EM Derneği, Gradoşor Ali Bey, Kalkovo Kalkovalılar Derneği ve Köprülü Yeni Hayat Derneği'nin ortaklığında geleneksel olarak Veles, Radanya, Pırnalı, Radoviş, Kalugeritsa, Bansko, Kalkovo ve Gradoşor'da 200 civarında çocuğun sünnet edilmesi ile gerçekleşti.⁷⁵

3.3.16. Selamet Kültür Eğitim ve Yardımlaşma Derneği

Vrapçište kasabası (Gostivar)'da 2004 yılında kurulmuş olan derneğin Başkan Yardımcısı Cemal Vraynko Mustafi amaçlarının, Türk-Müslüman gençlerin eğitime katkı sağlamak, Makedonya genelinde maddi - manevi hizmetlerde bulunmak, Türk-İslam kültürüne sahip çıkmak ve yaşatmak olduğunu söylemektedir. Bu arada 150'nin üzerinde üyeye sahip olan ve 11 yıldır faaliyette bulunan derneğe TİKA tarafından bilgisayar ve diğer donanımın sağlandığını ve öğrencilerin hizmetine sunulduğunu da belirtmek gerekir.

Konumu ve sosyal yapısı itibarıyla halkın dinine, dillerine ve eskilerden beri devam eden kültürlerine sahip çıkması ile Makedonya'daki Türklüğün ve İslam'ın korunmasının mümkün olacağına dikkat çeken Mustafi, toplumun gelişmesinin eğitim düzeyinin artması ile mümkün olacağını ve bu bağlamda Vrapçište halkının kendi kültürlerine sahip çıkmak için son zamanlarda sesini daha fazla duyurmaya başladığına dikkat çekmektedir.⁷⁶

2004 yılından beri faal olan Türk kültürünün zenginliğini bir çatı altında toplama gayretindeki derneğin bazı çalışmaları şunlardır: Kurban bayramlarında kurban kesiminin yapılması ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, kültürel etkinliklerde bulunulması, izcilik kulübünün kurulması doğrultusunda Kalkan

yor_693828.html

⁷⁴ <http://www.birlikgazetesi.info/haber-arivi/79.html>

⁷⁵ <https://www.facebook.com/Do%C4%9Fu-Makedonya-T%C3%BCrkleri-Derne%C4%9Fi-102403226589618/timeline/>

⁷⁶ Dernek Başkan Yardımcısı Cemal Vraynko Mustafi ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

derneği ile beraber Türkiye İzcilik Federasyonunun ev sahipliğinde Çanakka-
le ‘Milli Bilinç Kampı’, İstanbul ve Erzurum izci kamplarına izcilerin gönde-
rilmesi, Mayıs 2015 T.C. Başbakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Makedonya
ziyareti sırasında hediye sözü verdiği Kuran-ı Kerimler, Türk Bayrakları ve
Türkçe Sözlüklerin Vrapçište halkına dağıtılmasıdır.⁷⁷

3.3.17. Abdi Bayraktar Eğitim Kültür Sanat ve Yardımlaşma Derneği

Kırçova yöresinde Plasnitsa Belediyesine bağlı Lisiçani köyünde 2005 yılında kuruldu. Yöredeki ilk Türk Derneği vasfını taşıyan derneğin amacı ve misyonu, bölge halkına destek verebilmek, bölgede Türkçenin ve Müslüman-Türk kültürünün devamını sağlamaktır.

Derneğin Lisiçani, Plasnitsa-Preglovo, Çelopetsi, Srbyani, Drugovo, Kırçova merkez ve Biçintsi’de gerçekleştirdiği kurban organizasyonu, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi vb. etkinliklerini örnek verebiliriz.⁷⁸

3.3.18. Jupa Türkleri Derneği

2006 Yılında kültür, sanat, yardımlaşma ve eğitim derneği olarak kuruldu. Dernek Başkanı Erşen Kartal, folklor ekibiyle festivallere katıldıklarını, festivaller düzenlediklerini, küçük futbol turnuvaları ve güreş müsabakaları tertip ettiklerini, Geleneksel Gurbetçi Buluşması düzenlediklerini, böylelikle Türk kültürü ve geleneklerinin de yaşatılmasına destek verdiklerini ifade etti. Ayrıca yardımlaşma, kurban kesimi, yöre halkının (yol, su çeşmesi vb) ihtiyaçlarının karşılanması gibi faaliyetlerde de bulduklarına dikkat çekti.⁷⁹

3.3.19. Kalkan Eğitim, Kültür ve Sanat Derneği

Türkçe eğitim sorununu halledebilmek amacıyla 2007 yılında kurulmuş olan dernek aynı zamanda Türkçenin Kalkandelen’de konuşulması ve yaygınlaşması içinde gayret göstermektedir. Dernek Başkanı Cengiz Destan’ın ifadesine göre, *“kuruluş amaç ve hedeflerine ulaşmış, başarısını daha da geliştirmenin çabası içinde günden güne daha fazla çalışan Kalkan Derneği, Makedonya’nın en başarılı Türk STK’larından. 2014 yılından itibaren sadece bölge Türkleri tarafından bilinen bir dernek olmaktan çıkan dernek, Makedonya’da yaşayan diğer milletler tarafından da yakından takip edilmekte ve her kesimde büyük ilgi uyandırmaktadır.”*

⁷⁷ <https://www.facebook.com/kydselamet.vrapciste>

⁷⁸ <https://www.facebook.com/groups/abeksayd/?fref=ts>

⁷⁹ Dernek Başkanı Erşen Kartal ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Kalkan İzcilik Kulübünün kurulması, 1580 kitabın (tarih, edebiyat, çocuk edebiyatı, dini eserler, tıp ile alakalı vd.) yer aldığı Türkçe Kütüphanenin kurulması, Türkçe kurslar verilmesi, burs verilmesi, kırtasiye yardımı, konferans, 23 Nisan Çocuk Bayramı etkinliği gibi birçok faaliyet gerçekleştirdiklerini belirten Kalkan derneği Başkanı Destan, kuruluşundan bu yana TİKA'dan da aldıkları destek sayesinde özellikle eğitime daha çok destek verebildiklerini aktarmaktadır.⁸⁰

Dernek açtığı web sitesi ile yapmış oldukları ve yapacakları çalışmalar hakkında halkı daha kolay bilgilendirmeyi, dernek kampanyalarını resmi olarak duyurabilmeyi ve yurt dışı kuruluş ile destekçileriyle daha kolay iletişime geçmek gayretiyle faaliyetlerini devam ettirmektedir. Şüphesiz ki bu çalışmalar, hem maddi hem de manevi yönden Makedonya Türklerine destek olan T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ve Türkiye İzcilik Federasyonu'nun yanısıra Kalkandelen Belediyesi gibi kurumların desteğiyle devam edecektir. Ayrıca gönüllü olarak çalışan, sürekli hazırda olan yönetimin, çalışma grubunun ve Kalkandelen halkının katkısını da belirtmek gerekir.

3.3.20. Mustafa Kemal Atatürk Makedon-Türk Dostluk Derneği

Manastır'lı bir gurup genç aydın tarafından 2007 yılında kurulan dernekte farklı etnik gruplardan kişiler görev yapmaktadır Türklerin yanı sıra Arnavut, Boşnak ve Romanların da bulunduğu derneğin 200'ün üzerinde üyesi bulunmaktadır. Başkan Şenol Memiş derneğin başlıca amacını bize şöyle aktarmıştır: *“Çağdaş Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün eserini yaşatmak ve yükseltmek, Makedonya-Türkiye işbirliğine ivme kazandırmak, Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşayan Türklerin milli kimliğini korumak ve geliştirmek ve bu toplumda onları entegre etmektir. Bir diğer hedefimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğini, ilkelerini halka tanıtmaktır. Kültür mirasımız olan Osmanlı eserlerini korumak ve Türk kültürünü, geleneklerini ve dilini Manastır'da yaşatmak da doğal amaçlarımız arasındadır.”*⁸¹

Kuruluşundan bu yana birçok faaliyete imza atan derneğin bazı faaliyetleri şunlardır: Manastır ve civarında Osmanlı Döneminden Kalan Tarihi Kültür Anıtları Projesi kapsamında üç dilde (Makedonca, Türkçe ve İngilizce) “Benim Şehrim” temalı bir monografi çalışmasının yayınlanması, 10 Kasım

⁸⁰ <http://www.yenibalkan.com/egitim/kalkan-derneginden-turkce-egitime-destek-h4492.html>

⁸¹ Dernek Başkanı Şenol Memiş ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Atatürk'ü anma programlarını düzenlenmesi, Türk derneklerinin işbirliği ile Türkçe kurslarının düzenlenmesi, ihtiyaç sahiplerine insani yardımda bulunulması, Makedon fotoğraf sanatçılarının Türkiye'de, Türk fotoğrafçıların Manastır'da sergi düzenlemelerine destek verilmesi, Türk mutfağının eşsiz yemeklerinin Manastır'da tanıtılması için stantlar açılması, Manastır'daki Türk öğrencilerin Makedonca dilinde eğitimlerine devam etmek zorunda kalmalarından dolayı anadillerini unutmalarını engellemek için kurslar gerçekleştirilmesidir. Bu kursların Manastır'da Makedonca okuyan Türkler tarafından büyük ilgi gördüğünü böylelikle özellikle genç neslin Türkçe yazma ve dilbilgisi öğrenme imkânına kavuştuğunu belirtmek gerekir.⁸²

3.3.21 Ufuk Derneği

2008 yılında Üsküp'te kurulan derneğin Başkanı İlhan Rahman, Makedonya Türklerinde bir eksiklik olan gençlik, demokrasi ve insan hakları konularında çalışmaya gayret ettiklerini, Makedonya Türk Gençliğine ve Makedonya Türlerine hizmet etmek için faaliyetlerini sürdürdüklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda Makedonya Türk gençliğinin sivil toplumda söz sahibi olmaları için gençliğe farklı eğitim programları düzenleyerek gençleri sivil toplum teşkilatlarına kazandırmaya çalıştıklarına da dikkat çekmektedir.⁸³

Derneğin başlıca amaçları arasında Makedonya'da dağınık bir coğrafyada yaşayan Türklerin birbirine yakınlaştırılması, gençler arasındaki dayanışmanın güçlendirilmesi, Türk gençliğinin eğitime daha fazla önem verilmesi, gençlerin sosyal kişiliklerinin geliştirilmesine katkıda bulunarak topluma uyumlu olmalarının sağlanması, toplumun demokratikleşmesi için demokrasi kültürüne katkıda bulunulması, ortak akıl ve adalet ölçüsünde bireyin özgürlük alanının genişletilmesi, buna dayalı sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi, AB gençliği ve Türk Dünyası gençliği ile etkin etkileşimin sağlanması ve temel yaşam becerileri eğitiminin gerçekleştirilebilmesi gibi temel gençlik sorunları üzerinde yoğun bir şekilde işbirliği yapılması yer almaktadır. Derneğin ayrıca gençliğin çağdaş yaşamda girişimci ve dinamik kimliklerini ön plana çıkarmak ve bu doğrultuda bilimsel teknolojik ve sanatsal gelişmeyi ve değişime açık özgür düşünen, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, araştıran, üreten bireyler olmasını sağlamak için de çalıştıklarını belirtmek gerekir.⁸⁴

⁸² http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=9263

⁸³ Dernek Başkanı İlhan Rahman ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

⁸⁴ <http://ufukdernegi.org/v2/index.php/hakkimizda>

Ufuk Derneği'nin bazı faaliyetleri ise şunlardır: Her yıl geleneksel olarak gençlik yaz kamplarının düzenlenmesi, Makedonya'da Türkler konulu panel düzenlenmesi, Makedonya'daki Türk gençlerinin topluma kazandırılması amacıyla gerçekleşen "Bilinçli Gençlik" projesi, farklı görüşleri aynı platformda buluşturmak suretiyle demokrasi kültürüne katkı sağlamak için Özgür Düşünce Projesinin gerçekleştirilmesi, *Ufuk* dergisinin yayınlanması, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı etkinlikleri, Balkan Savaşları'nın 100. yılı münasebetiyle gerçekleştirilen etkinlikler.⁸⁵

3.3.22. Makedonya – Türkiye Ticaret Odası –MATTO

2008 yılında kurulan Makedonya – Türkiye Ticaret Odası'nın kuruluş amacı, üyelerinin faal oldukları alanlar başta olmak üzere, iş faaliyetlerinin büyümesi, geliştirilmesi ve istikrarlı bir şekilde başarılı sonuçların elde edilmesi yönünde Türk İşadamlarına hizmet verebilmektir. Genel sekreterlik, araştırma - geliştirme, hukuk, tercümanlık, vize vb. oluşturulan birimleri ve web sitesi ile Makedonya ve Makedonya dışında faal olan Makedonya Türk İşadamlarına maksimum hizmet sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda dış ve iç yatırımlara yönelik olarak gerek Makedonya, gerekse Türkiye merkezli yatırımcılara işbirliği vd. alanlarda destek vermek ve imkânları arttırmaya dönük faaliyetler yürütmektedir.

Başvuruları değerlendirip yönlendirerek, gerekli görüşmeleri yapan, Makedonya'da yatırım yapmak isteyen İşadamları için istatistiki araştırmalar yaparak sektörel bazda veriler sunan, yatırımcıların hukuki işlemlerini takip ederek sorunların çözümünde yardımcı olan, gerekli olan evrakları Türkçe ve Makedoncaya çevirmek suretiyle İşadamlarına gerektiğinde tercüme yapan, Makedonya'da yatırım yapacak İşadamları, çalışma ve öğrenim amaçlı Makedonya'da bulunan öğretmen, öğrenciler için vize prosedürleri hususunda işlem yapan, üyelerin ilgilendiği sektörle ve Makedonya Türkiye makroekonomik bilgileri ile ilgili her türlü detayı sunmak suretiyle bilgileri sürekli güncelleyen ve yeni gelişmeler konusunda bilgilendirmeler MATTO tarafından yürütülmektedir.⁸⁶

Türkiye ile Makedonya arasındaki ticaret bağlantılarının geliştirilmesi yönünde çalışmalarda bulunan MATTO'nun faaliyetlerinden bazıları şunlardır: 1) Türkiye'deki İşadamları, Ticaret Odası vb. kuruluşlarla işbirliği protokolünün imzalanması. 2) Tecrübe Aktarımı Konferansının düzenlenmesi, 3) Üsküp'te düzenlenen Türk İhraç Ürünleri Fuarı. 4) Türkiye'den

⁸⁵ <http://www.ufukdernegi.org/faaliyet-raporlari/5-ufuk-dernei-2010-faaliyet-raporu.html>

⁸⁶ <http://matto.com.mk/files/dokumenti/Tuzuk/Tuzuk%2024.%2001.2015%20tarikli.pdf>

gelen işadamlarına Makedonya'daki yatırım imkânlarının anlatılması ile ilgili program ve iş forumlarının düzenlenmesi. 5) Yabancı Yatırımcılar Konseyi Başkanı ile yapılan görüşmeler doğrultusunda Makedonya ekonomisinin gelişmesine katkı vermek için ortak faaliyetlerde bulunulması üzerinde mutabakata varılması.⁸⁷

3.3.23. Paşa Gençlik Kültür ve Sanat Derneği

Dernek yönetiminden Ahmet Sipahi'nin belirttiğine göre Paşa Derneği, toplumsal yaşamda hissedilen eksikliğin giderilebilmesi doğrultusunda, özellikle eğitim ve kültür alanlarındaki etkinliklerin düzenlenmesinde gönüllü çalışmaların yeterli olmamasından dolayı 2009 yılında kurulmuştur. Ahmet Sipahi, ayrıca derneğin amaçları, faaliyetleri ve hedeflerinden bazılarını şöyle özetlemektedir: *“Kültür ve sanat alanlarındaki etkinlikleri organize etmek ve katkıda bulunanları teşvik etmek; Türk halkının eğitim, kültür ve sanat yaşamlarındaki şuurunu yükseltmek ve bu alanlarda faaliyetler yürütmek; diğer Türk derneklerinin düzenleyeceği kültür ve sanat etkinliklerini desteklemek; devletimizdeki hizmet ve yardımlaşma kurumları ile devletimizin dışındaki aynı amacı taşıyan diğer kültür ve sanat kuruluşları ile ilişkiler kurmak ve ilişkileri güçlendirmek; anayasa, kanunlar ve kurumlar çerçevesindeki sistemin kuruluş şeklinde, Makedonya Cumhuriyetinde yaşayan Türk halkının kültürünü, dilini ve adetlerini devam ettirmek ve Makedonya Cumhuriyetinde yaşayan Makedon, Arnavut ve ortak çıkarları olan diğer halklarla kültür ve sanat alanında işbirliği köprüleri kurmak ve bu halklarla etkin çalışarak Makedonya Cumhuriyetinde beraber yaşamak; gayemiz, daha iyi organize olup kültürümüzü, geleneklerimizi ve adetlerimizi ve de ayrıca milli varlığımızın kanıtı olan Türkçemizi muhafaza etmek ve bütün dünyada yaşayan Türklerle aynı adımları atarak kültür eğitimimizi geliştirmektir.”*⁸⁸

Öğrencilere burs verilmesi, dernek kütüphanesi için kitap kampanyasının düzenlenmesi, Satranç Turnuvası düzenlenmesi, Ramazanda iftar verilmesi, ihtiyaç sahiplerine yardım kampanyası düzenlenmesi, Almanca, Fransızca ve İtalyanca dillerinde hızlandırılmış kurslar düzenlenmesi şeklinde örnek verebileceğimiz faaliyetlerden bazılarıdır. Dernek ayrıca 21 Aralık Türkçe Eğitim Bayramı, Kutlu Doğum Haftası, Türk Filmleri Haftası gibi etkinliklere de katılımında bulunmak suretiyle destek vermektedir.⁸⁹

⁸⁷ <http://matto.com.mk/index.php/faaliyetlerimiz/index.1.html> <http://matto.com.mk/index.php/faaliyetlerimiz/3475.html>

⁸⁸ Dernek Yönetiminden Ahmet Sipahi ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

⁸⁹ <https://www.facebook.com/pasa.derneği/timeline>

3.3.24. Genç Kalemler Derneği

Genç Kalemler 2010 yılında Gostivar'a bağlı Aşağı Banisa köyünde kurulan bir dernektir. Dernek Başkanı Onur Abdi, Genç Kalemlerin öncelikli hedefinin Makedonya Türk halkına ve tüm Makedonya'ya eğitim, kültür, sanat ve spor alanında yenilikler getirmek suretiyle eksiklikleri gidermek olduğunu ve bu yüzden kuruluşundan itibaren birçok faaliyet gerçekleştirdiğini belirtmiştir.⁹⁰ Derneğin yakın zamandaki en önemli girişimlerinden birisi de 15 yıllık aranın ardından Aşağı Banisa'da Genç Kalemler Spor Kulübünün kurulmasına öncülük etmesidir. Amatör kümede mücadele eden kulüp, aynı zamanda Genç Kalemler Derneği bünyesinde çalışmalarına devam etmektedir.⁹¹

Bu arada yeri gelmişken 2015 yılında Aşağı Banisa'da kurulan Genç Kalemler Futbol Kulübünün yanı sıra aynı bölgede, Yukarı Banisa'da futbola gönül verenlerin girişimiyle kurulan Yukarı Banisa Trabzonspor takımının varlığından da söz etmek gerekir. Oyuncuların tamamını Türklerin oluşturduğu Yukarı Banisa Trabzonspor Kulübü 2015 yılında 10 takımın mücadele ettiği Makedonya 4. Bölgesel Gostivar liginde yer almıştır.

Genç Kalemler Derneğinin diğer faaliyetlerinden bazıları şunlardır: Geleneksel olarak düzenlenen İftarlar, "Makedonya'da Türkçe Eğitim" konulu konferans, 'Bugün Ne Giysem Mori Aba' oyununun da sergilendiği Kültür Eğitim (şiiir, tiyatro, folklor) Programı, Genç Kalemler Tiyatro Grubu ve İlahi Grubunun yer aldığı Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri, "18 Mart Çanakka- le Zaferi Şehitleri Anma Günü" programı, "Türkiye'ye Öğrenci Gönderme" projesi kapsamında Edirne Trakya Üniversitesine eğitim almak için öğrenci gönderilmesi, Kurban Organizasyonu, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, burs verilmesi, piknik düzenlenmesi, çocukların şiiire olan merakını arttırmak, şiiire ve edebiyata daha yakın olmalarını sağlamak amacıyla şiiir yarışmalarının düzenlenmesi.⁹²

3.3.25. Umut Yolu Kültür, Sanat, Eğitim ve Spor Derneği

Türk üniversiteli gençlerin girişimiyle 2010 yılında kurulan dernek, her hangi bir maddi çıkar gözetmeyen, her hangi bir partiye bağlı olmayan, halkın serbest birleşmesiyle faal olan bir yapı olarak kendini tanımlamaktadır. Dernek Başkanı Eyyub Eyyub, "*kısa sürede başarı sağlamış olan derneğimiz 70 metre karelik ofisiyle Kırçovalı gençlerin dünyaya açılan kapısı*

⁹⁰ Dernek Başkanı Onur Abdi ile yapılan görüşme, Temmuz 2014.

⁹¹ <http://www.yenibalkan.com/spor/turk-futbol-takimi-kuruldu-h4428.html>

⁹² <https://www.facebook.com/genckalemler.mk?fref=ts>

olmaya devam etmektedir. Bu birliğin başlıca amacı Türk dilini ve Türklerin kültür ve geleneklerini korumak, öğrenimi daha yüksek seviyeye kaldırmak, insaniyeti teşvik etmek, demokrasiye saygı göstermek, hayat ortamını daha iyi duruma getirmek ve Makedonya'da yaşayan Türklerin ve başka halkların yaşam ortamlarını daha iyi duruma getirmek ve Türk gençlerin her alanda ikinci sınıf vatandaş olarak gösterilme yaklaşımını ve büyük oranda etkili olan asimile politikanın etkisini azaltmak adına derneğimiz çeşitli eğitim ve kültür faaliyetler yürütmektedir.” şeklindeki ifadeleriyle derneğin oluşumunu özetlemektedir.

Umut Yolu Derneğinin etkinliklerinden bazıları şunlardır:

1) TİKA destekli ücretsiz Türkçe kurslar verilmesi. 2) Yunus Emre Türk Kültür Merkezi desteğiyle “Kırçova Türk Sinema Geceleri” ve “Kırçova Türk Şiir Geceleri”nin düzenlenmesi. 3) Çeşitli konularda seminerler düzenlenmesi. 4) Karaman'a gerçekleşen kültür gezisi. 5) Ramazan ayında İlim Yayma Cemiyeti desteğiyle İzmit- Sakarya ve İstanbul da Kur'an kursu verilmesi. 6) Makedonya Türk Sağlıkçılar Buluşması.⁹³

3.3.26. Uyanış Kültür Sanat Derneği

Kültür sanat sektöründeki gerilemeye bir tepki olarak 2012 yılında kurulan derneğin amacı, Gostivar Türklerinin kültür ve sanat alanında tekrar uyanışını sağlamaktır.⁹⁴ Bu bağlamda derneğin kuruluşuna etki eden tepkinin şehirde bir süre sanatsal etkinliğin olmamasından kaynaklandığını belirtmek gerekir. Ayrıca, 2011 yılında hazırlanan Işığın Değeri adlı kısa filmle Türkiye'deki film festivaline katılanların da derneğin kuruluşunda yer aldığı görülmektedir.

Gostivar'da yaşayan babası tarafından terk edilmiş, annesi ve kardeşine bakmakla mükellef olan genç bir delikanlının hayat hikâyesinin anlatıldığı *Haydar Haydar* adlı beş perdelik tiyatro oyunu, Gostivar ve çevresindeki gençlerin kültür ve sanat alanında kalkınmalarına destek verecek projeler tasarlayan derneğin ilk icraatlarından biridir.⁹⁵

Gelecek dönem projeleri arasında fotoğrafçılık ve ressamlığa da yer verecek olan derneğin kültürel ve sanatsal faaliyetler kapsamındaki bir diğer

⁹³ Dernek Başkanı Eyyub Eyyub ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

⁹⁴ <https://www.facebook.com/groups/uksdmk/?fref=ts>

⁹⁵ <http://www.makedonyaturkleri.com/haberler-1836-haydar-haydar-adli-oyun-yenilikci-gostivar-tiyatrocularindan.html#.Vio6XH7hCUk>

etkinliği dernek üyeleri tarafından hazırlanmış olan “Abe Kaynana” isimli tiyatro oyunudur. Dernek iki yıla yakın bir sürede, 4 tiyatro oyunu, 2 kısa film, bir uzun metrajlı film ve bir tane de tiyatro tanıtım filmini hayata geçirdi. Gostivar’lı esnaflardan aldıkları destek ile ses stüdyosu ve yapım şirketi kuran dernek faaliyetleri için bir miktar kaynak da oluşturdu.⁹⁶

3.3.27. Debreli Hasan

2012 yılında kurulan Debreli Hasan Eğitim, Sanat, Spor ve Yardımlaşma Derneği, Makedonya’nın batısında Arnavutluk sınırında yer almaktadır. Genelde faaliyetlerini, 2002 nüfus sayımına göre 14.561 kişinin yaşadığı Debre’de sürdürmektedir. Çok kısa bir süre içinde 50’den fazla üyesi ile Debre şehrinin önemli bir STK’sı haline gelen derneğin, LCD televizyon, masa üstü bilgisayar, diz üstü bilgisayar, yazıcı vb. teknik donanım ile ofis mobilyası ihtiyacı TİKA tarafından giderilmiştir. Böylelikle dernek, bölge halkı için daha nitelikli faaliyetlerde bulunma imkânına kavuşmuştur.⁹⁷

3.3.28. Makedonya Atatürkçüler Derneği

Mustafa Kemal Atatürk’ün “*İki Mustafa Kemal vardır. Biri ben et ve kemik, geçici Mustafa Kemal. İkinci Mustafa Kemal, onu ‘ben’ kelimesiyle ifade edemem; o ben değil, bizdir! O, memleketin her köşesinde yeni bir fikir, yeni bir hayat ve büyük ülkü için uğraşan aydın ve mücadeleci bir topluluktur. Ben onların rüyasını temsil ediyorum. Benim girişimlerim, onların özlemini çektikleri şeyleri tatmin içindir. O Mustafa Kemal sizsiniz, hepinzsiniz. Geçici olmayan, yaşaması ve başarılı olması gereken Mustafa Kemal odur.*” şeklindeki ifadesinden hareketle, Atatürk’ü rehber edindiklerini söyleyen dernek başkanı Halil Abdullah, ‘Ali Abdullah’ Kültür eğitim ve sanat derneği isminin 2012 yılında yapılan genel kurul toplantısında, oybirliğiyle alınan karar doğrultusunda Makedonya Atatürkçüler Derneği olarak değiştirildiğini ifade etmiştir.⁹⁸

Yurtiçi ve yurtdışı birçok etkinliğe katılan derneğin düzenlediği faaliyetleri; dernek bünyesindeki gençlik teşkilatı ve bazı üniversite öğrencilerini kapsayan, Kalkandelen Alaca Camii ve Harabatı Baba Tekkesi ile Şar Dağı Tanıtımı gezisi, Çanakkale savaşı ve onun önemine değinen Çanakkale Zaferi Konferansı,⁹⁹ Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatının yıldönü-

⁹⁶ http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=9861

⁹⁷ <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>

⁹⁸ Dernek Başkanı Halil Abdullah ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

⁹⁹ <http://minberhaber.mk/makedonya-ataturkculer-dernegi-uskupte-canakkale-zaferini-konferansla-andi/>

mü vesilesiyle düzenlenen “Rumeli Yiğidi Atatürk” Konferansı ve resim sergisinin açılması, 29 Ekim, 23 Nisan, 19 Mayıs vesilesiyle etkinlikleri, düzenlenmesi şeklinde özetlemek mümkündür.¹⁰⁰

3.3.29. İmago Plus Derneği

2013 yılı başlangıcında kurulan derneğin Başkanı Zemrijet Bali Veseli, özel ihtiyacı olan çocuklara karşı yardım çeşitliliğini geliştirme yönünde çalışmalarda bulduklarını, amaçlarının ülkedeki eğitimden yoksun kalan çocuklarla çalışmak olduğunu, şimdiye kadar farklı etnik gruplara ait (Türk, Arnavut) insanların bazı bilgileri Makedonca konuşanlardan öğrenebildiklerini, İmago Plus kadrosu ile artık farklı etnik gruplarla kendi ana dilinde eğitimin sağlanabildiğini ve başarılı olduklarını söyledi. Bu bağlamda İmago Plus’un söz konusu etkinliğinden yararlanan çocukların sayısının 87’ye ulaştığını belirtmek gerekir.

Dernek başkanı, az miktardaki bütçe aynı zamanda down sendromu, çocuk felci, otistik, ADHD, ADD, PDD, NOS ve disleksi rahatsızlıkları olan çocuklara yönelik çocuğun gelişimine uygun özel programlar hazırlama gayretinde olduklarını ve 51 çocuğun yardımlarını beklediklerini ifade etmek suretiyle ilgililerin desteğinin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, Çayır Belediyesinin kendilerine tahsis ettikleri iki sınıfta eğitimlerini devam ettirmeye çalıştığına vurgu yapan Bayan Veseli, diğer çocukların gerekli yardımı alması için hem sınıflara hem de fazla ekipmana ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.¹⁰¹

Özel ihtiyacı olan çocuklara özel terapiler oluşturma yeteneğine ve bilgisine sahip olan terapistlerin yetiştirilmesini sağlayan İmago Plus Derneği, öğrenme eksikliği yaşayan çocuklara yardım ederek onların toplumla bütünleştirilmesine önemli ölçüde katkı sunmaktadır. Derneğin Aralık 2015 itibarıyla düzenlediği bir diğer etkinlik, “Özel eğitime gereksinim duyan çocukların eğitimi ve öğretimi” başlıklı konferanstır.

3.3.30. Türk Ülküsü Kültür Derneği

Tüzüğündeki esasları Türk ülküsünü temel alarak oluşturan dernek 2015 yılında kurulmuştur. Dernek Başkanı Dawer Nurettin, Türk kültürünü, yaşayışlarını hayata bakışlarını, Türk tarihini Makedonya’da yaşayan Türklere ve diğer milletlere tanıtmak, burada Türklüğünü unutmuş ya da zedelemiş insanlara yeniden kimliklerini kazandırmak amacıyla faaliyete geçtiklerini belirtmektedir. Başkan Nurettin, ayrıca dernek olarak hedefle-

¹⁰⁰ <https://www.facebook.com/groups/makedonyaataadernegi/?fref=ts>

¹⁰¹ Dernek Başkanı Zemrijet Bali Veseli ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

dikleri etkinlikleri şu şekilde özetlemektedir: “*Türk okullarının kitap kıyafet kalem gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak ve oradaki insanlara yalnız olmadıklarını hissettirmek, dar günlerinde yardımlarına koşmak; sıcak ve samimi toplantılar ve söyleşiler düzenlemek suretiyle sorumluluklarımız yerine getirebilmek için Türkiye’den gelen Türk öğrenciler ve Makedonya vatandaşı olan Türklerle böyle bir oluşum içine girdik. Bizim çalışmalarımız her hangi bir siyasi partiye bağlı değildir. Tamamen Türkçe ve Türk kültürüne katkı sağlama gayretindeyiz.*”

Bugüne kadar dernek, Hocalı katliamını anma, Ermeni terörünü lanetleme, köy ziyaretleri kapsamında ihtiyaçların tespiti ve imkân dâhilinde yardım edilmesi, terörü lanetleme mitinginin düzenlenmesi gibi etkinlikler gerçekleştirmiştir. Ayrıca, sosyal ve toplumsal mesaj içeren projeler kapsamında, ilk kez Makedonya topraklarında 3 Mayıs Türkçülük gününü kutlayan bir dernektir.¹⁰²

3.3.31. Sabit Yusuf Kültür ve Sanat Derneği

Makedonya, Kosova ve Türkiye’de tanınan, edebiyatçı ve *Birlik* gazetesinin emektarlarından Sabit Yusuf’un anısını yaşatmak için Gostivar gençleri tarafından Türk kimliğinin ve kültürünün devamı amacıyla 2015 yılında kurulmuştur. Derneğin hedefi; edebiyat, spor, sanat, kültür ve folklor alanlarında etkin olmak, gençlere sanatı sevdirmek, yetenekli gençlere yeteneklerini geliştirme fırsatını sunmak, kalıcı bir folklor, tiyatro ve müzik grubu oluşturmaktır.

Yeni kurulmuş bir dernek olmasına rağmen folklor grubuyla Bolu’daki festivale katılmak suretiyle başlattıkları faaliyetlerine, *Züleyha* adlı oyunu en kısa zamanda sergilemek, Sabit Yusuf anısına konser düzenlemek; yetişkinler ve gençler için şiir yazma yarışması düzenlemek ayrıca planladıkları etkinliklerden bazılarıdır. Bu bağlamda bir milletin vardığını sürdürülebilmesinin önceliklerinden birinin kültürünü yaşatmak olduğunu belirtmemiz gerekir.¹⁰³

4. Sonuç

Gerek 1990’lı yılların belirsizliğinin, çok partili düzene geçiş ve siyasal örgütlenmenin devam ettiği dönemde, gerekse bazı olumsuzlukların yaşandığı 2000’li yıllarda, Türklerin en azından kültürel, sanatsal ve sosyal alanda örgütlü bir şekilde etkinliklerini arttırmaya çalıştıkları görülmektedir. Bugün Makedonya’da 5000’den fazla kayıtlı STK’nın 118’ini Türk-

¹⁰² <https://www.facebook.com/turkulkusukulturdernegi/?fref=ts>

¹⁰³ http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=10149

lerin kurduğu STK'lar oluşturmaktadır. Makedonya'da Tşrklerin kurduğu STK'lar ağırlıklı olarak; 'kadın', 'çevre', 'eğitim ve kşltşr', 'sanat-folklor', 'yardım', 'spor' vb. alanlar da faaliyet gşstermektedirler. Ancak, izlenen yşntemler ve faaliyetler aıısından profesyonelce hareket eden STK sayısı azdır.

Kısaca faaliyetlerine değinilen STK'ların, zamanla yaşanan belirsizliklere rağmen Makedonya Tşrklerinin; kimliklerini koruyabilmek adına kşltşrel, sanatsal, sosyal vb. alanlarda örgştlenerek etkinliklerini artırdıkları gşrşlmektedir. Ayrıca, bşlgedeki gençlerin de birlikte hareket ederek STK'ların içinde yer almaları Tşrklşk bilincinin, birlik ve beraberliğin devam edeceğinin de en gşzel örneklerindedir. Bu bağlamda Ohri, Struga, Resne, Őskřp, Gostivar ve diğer bşlgelerdeki gençlerin birlikte hareket ederek Tşrk Tarihi ve Kşltşrşyle ilgili dşenledikleri konferanslar, Atatşrk'ř anma programları; Tşrklşk bilincinin, birlik ve beraberliğin devam edeceğinin en gşzel örneklerindedir. Őrneklemeye çalışılan STK'lar bize Makedonya Tşrklşğşnşn, Tşrk kşltşrşnşn devamı hususunda iyi yşnde çalışmaların olduğunu gşstermektedir.

Tşrk Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerinin yanı sıra varlığıyla ayrı bir önem arz eden MATŐSİTEB, Makedonya'daki Tşrk Kimliğinin/Kşltşrşnşn ayakta kalabilmesine vereceği katkıyla Makedonya Tşrklerinin bilinç, birlik ve beraberlik yolunda emin adımlarla ilerleyeceklerini gşstermektedir.

Makedonya Tşrklerinin milli ve manevi kşltşrşnş korumak, haklarını ve ortak çıkarlarını demokratik biçimde savunmak, diğer Makedonya vatandaşlarıyla iyi ilişkiler kurulmasına yşnelik çalışmalarda bulunmak, Makedonya'da hoşgşrş ve birlikte yaşama zihniyetinin yerleşmesine katkıda bulunmak gibi amaçlar doğrultusunda kurulmuş olan STK'lar, Makedonya Tşrklerinin; milli ve dini kimliklerini koruyabilmek adına kşltşrel, sanatsal, sosyal vb. alanlarda örgştlenerek etkinliklerini arttırmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Ağanoğlu, Yıldırım. *II. Dünya Savaşı 'nda Yugoslavya 'da Bir Direniş Mücadelesi Yücel Teşkilatı*, İstanbul, 2006, S. 30-31.
- Alçe, Nelifer. Kardeşlik Derneğinin Tanıtım Yazısı, *Kızıl Elma*, S. 4, Rense, 2003.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılâp Tarihi*, C. 1, Kısım 1, TTK, Ankara, 1963.
- Bekiri, Senat Vraynko. "Sivil Toplum", *Haberci*, S. 1-3, Vrapçište, Eylül-Kasım 2004.
- Birlik Gazetesi*, "Zafer Gençlik Kültür Ve Spor Kulübü" haberi S. 125, Üsküp, 1946.
- Canova, Remzi. "Makedonya'da Türk Kültürü Sönüyor mu?", *Vardar*, S. 6, Üsküp, 1994.
- Çayırılı, Necati. "Makedonya Türkleri", Rumeli- Balkanlar Özel Sayısı C. IV, *Yeni Türkiye*, S. 69, Ankara, 2015, s. 4821- 4835.
- Çayırılı, Necati. "Makedonya'daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları", Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, *1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*'nda sunulan bildiri, Nisan 2006, Çeşme-İzmir.
- Dere*, Namik Efendi Derneği Faaliyetleri Hk., S. 3, Y. Banitsa, 2004, s. 29.
- Dikici, Ali*; "Ab Yolunda Makedon Polisinde Yaşanan Değişim Ve Türk Polisinin Katkıları", *Hikmet*, S. 3, Gostivar, 2004, s. 81.
- Engüllü, Suat. "Balkan Savaşlarından Günümüze Kadar Makedonya'da Yaşayan Türklerin Toplumsal, Ekonomik, Kültür-Eğitim Durumu Ve Göçler", *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih Ve Kültürleri Panelleri Ve Konferansı* (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir Mak-Göç, İzmir, 1996.
- Hamza, Yusuf. "Başlangıcından Günümüze Kadar Makedonya Türklüğü", *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih Ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı* (Mayıs, Aralık 1995 Ve Mayıs 1996), İzmir Makedonya Göçmenleri Kültür Ve Dayanışma Derneği (Mak-Göç) İzmir, 1996.
- İbrahimgil, M. Zeki. "Makedonya'nın Sosyal-Kültürel Yapısı Ve Türk Vakıf Eserlerinin Bugünkü Durumu", *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih Ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı* (Mayıs, Aralık 1995 Ve Mayıs 1996), (Mak-Göç), İzmir, 1996, s. 121-122.
- Karahasan, Mustafa. *Suzan*, (Suat Engüllü'nün Ön Yazısıyla) Birlik Yayımları, Üsküp, 2002, s. 6-7.

Kasım, Müşerref. “Etnik Toplulukları Kültürlerini Geliştirme Dairesine, Türk Sivil Kuruluşları Yeterince İlgi Göstermiyor”, *Yeni Balkan*, 25.01.2005, Üsküp.

Köprü. MATÜKAT’ın Tanıtımı, S. 4, Üsküp, 2002.

MATÜSİTEB. *I. Bülteni*, 2003-2005, Üsküp, 2005.

Murat, Salih. Yücelcilerle İlgili Yazı Dizisi, *Birlik*, Ekim 2003- Mart 2004, Üsküp.

Özer, Refik. *Yücelciler*, Şahadetlerinin 50. Yıl Anısına (1948-1998), İstanbul, 1998, s. 6.

Öztuna, Yılmaz. *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, C. 1, İstanbul, 1973, s. 71-257.

Söğütülen, Yusuf. Dr. Şenol Tahir ile yapılan Röportaj 06.05.2014 – Çalıklı, Valandovo/ Makedonya, <http://www.rubasam.com/NewsDetail.Asp?NewsID=3928&Title=MAKEDONYA%92DA-B%DDR-T%DCRK-FEST%DDVAL%DD-VE-MAKEDONYA%92DA-T%DCRKLER> Erişim: 13.12.2015.

Turan, Ömer. “Balkan Türklerinin Dini Meseleleri”, *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı II, S. 16, Ankara, 1997.

Yaşar, Abdurrahman. “Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya’da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları”, *Makedonya’da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı* (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), (MAK-GÖÇ), İzmir, 1996.

Zaim, Sabahaddin. “Türk Dünyasında Balkanlardan Hatıralar”, *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı II, S. 16, Ankara 1997.

Görüşme Yapılan Kişiler

İMAGO PPLUS Derneği Başkanı Zemrijet Bali Veseli ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Kasım 2001, Ocak 2003 ve Eylül 2005, Gostivar.

Namik Efendi Derneği Başkanı Hayati Şaban ile yapılan görüşme, Ocak 2003. Ekim 2015, Gostivar.

Av. Salih Murat ile yapılan görüşme, Temmuz 2004, Gostivar.

Derya Türk Kadınlar Derneği Başkanı Suzan Musli ile yapılan görüşme, Eylül 2005, Ekim 2015, Üsküp.

Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği (MATÜSİTEB) Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme Görüşme, Eylül 2004, Eylül 2005, Üsküp.

MILLENIUM Derneği Başkanı Senad Bekiri ile yapılan görüşme, Eylül 2005, Vrapçište.

Üsküp Sveti Kiril ve Metodi Üniversitesi Türk Dili Bölümünde görevli olan Bolu Abant İzzet Baysal Ün. Öğrt. Üyesi Yrd. Doç. Dr. Hayati Yavuzer ile yapılan görüşme, Ocak 2002, Üsküp.

Makedonya Cumhuriyeti ‘Başbakanlık Azınlık Haklarını Kalkındırma Ajansı’ Müdür Vekili Dr. Yusuf Hasani ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Köprü Derneği Başkanı Hüsrev Emin ve dernek yetkilisi Furkan Murteza ile yapılan görüşmeler, Ağustos – Eylül 2005, Üsküp.

Selamet Derneği Başkan Yardımcısı Cemal Vraynko Mustafi ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Genç kalemler Derneği Başkanı Onur Abdi ile yapılan görüşme, Temmuz 2014, Ekim 2015.

Ensar Derneği Başkanı Sulyeman Baki ile yapılan görüşme, Ağustos-Eylül 2005, Üsküp.

Yakup Efendi Derneği Başkanı Cemil Sadullah ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Jupa Türkleri Derneği Başkanı Erşen Kartal ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Umut Yolu Derneği Başkanı Eyyub Eyyub ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

İstikbal Derneği Başkanı Fikret İbraimi ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Makedonya Atatürkçüler Derneği Başkanı Halil Abdullah ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Kocatürk Derneği Başkanı Hüseyin Kaplan ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Ufuk Derneği Başkanı İlhan Rahman ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

“Mustafa Kemal Atatürk” Makedon-Türk Dostluk Derneği Başkanı Şenol Memiş ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

Paşa Derneği Yönetiminden Ahmet Sipahi ile yapılan görüşme, Ekim 2015.

İnternet Adresleri:

<http://matto.com.mk/files/dokumenti/Tuzuk/Tuzuk%2024.%2001.2015%20 tarihli.pdf> ET. 15.11.2015

<http://matto.com.mk/index.php/faaliyetlerimiz/3475.html> Erişim ET. 15.11.2015

<http://matto.com.mk/index.php/faaliyetlerimiz/index.1.html> ET. 15.11.2015

- http://matusiteb.org.mk/?page_id=668 ET. 12.12.2015
- <http://minberhaber.mk/makedonya-aturkculer-dernegi-uskupte-canakkale-zaferini-konferansla-andi/> ET. 15.10.2015
- http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=9861 ET. 5.12.2015
- http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=9177 ET. 20.11.2015
- http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=9263 ET. 20.11.2015
- http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=10149 ET.20.11.2015
- http://mk.zaman.com.tr/mk-tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=6784 ET.20.11.2015
- <http://timebalkan.com/ensar-yaz-kurslari-duzenledi/> ET.7.9.2015
- <http://timebalkan.com/kemal-nazim-akla-ziyan-olur/> ET. 2.12.2015
- <http://ufukdernegi.org/v2/index.php/hakkimizda> ET. 9.8.2015
- <http://www.birlikgazetesi.info/haber-arivi/79.html> ET. 5.10.2009
- <http://www.hazargrubu.org/etkinlikler/gorusmeler-ziyaretler/742-makedonya-kadinlar-birligi-ziyareti.html> ET. 5.10.2014
- http://www.hidfestmakedonya.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=3&lang=tr ET. 25.6.2012
- <http://www.kocaturkkocacik.org/anasayfa/ana/yeni.html> ET. 2.6.2015.
- <http://www.kocaturkkocacik.org/etkin/gunce/15.html> ET. 2.6.2015.
- <http://www.komek.org.tr/haberdetay.php?haberID=25> ET. 2.6.2014
- <http://www.makedonyaturkleri.com/haberler-1836-haydar-haydar-adli-oyun-yenilikci-gostivar-tiyatrocularindan.html#>. Vio6XH7hCUk ET. 2.4.2013
- http://www.tika.gov.tr/tr/haber/makedonyada_23_hidirellez_bahar_festivaline_destek-6612 ET. 2.6.2014
- <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf> ET. 2.6.2014
- <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf> ET. 2.6.2014
- <http://www.ufukdernegi.org/faaliyet-raporlari/5-ufuk-dernei-2010-faaliyet-raporu.html> ET.2.6.2012
- <http://www.yenibalkan.com/egitim/adeksamdan-kirtasiye-yardimi-h4429.html> ET.2.11.2015
- <http://www.yenibalkan.com/egitim/kalkan-derneginden-turkce-egitime-destek-h4492.html> ET. 2.10.2015

- <http://www.yenibalkan.com/egitim/ozel-yurtlarla-universite-ogrencileri-nin-ev-sorunu-ortadan-kalkiyor-h4693.html> ET. 22.11.2015
- <http://www.yenibalkan.com/kultur/kuytim-osman-kulturumuzu-yasataca-giz-h3208.html> ET.2.12.2015
- <http://www.yenibalkan.com/spor/derbinin-galibi-genc-kalemler-oldu-h4984.html> ET.5.12.2015
- <http://www.yenibalkan.com/spor/turk-futbol-takimi-kuruldu-h4428.html> ET. 2.10.2015
- <http://www.yenibalkan.com/spor/yukari-banisa-trabzonspor-takimi-kuruldu-h4601.html> ET.2.10.2015
- http://www.zaman.com.tr/dunya_makedonyanın-yoruk-turkleri-geleneklerini-yasatmaya-devam-ediyor_693828.html ET. 2.9.2010
- http://yeni yol.org.mk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=13&Itemid=26 ET. 20.11.2015
- <https://www.facebook.com/Do%C4%9Fu-Makedonya-T%C3%BCrkle-ri-Derne%C4%9Fi-102403226589618/timeline/> ET. 21.11.2015
- <https://www.facebook.com/genckalemler.mk?fref=ts> ET. 8.10.2015
- <https://www.facebook.com/groups/421449651211102/?fref=ts> ET. 9.11.2015
- <https://www.facebook.com/groups/abeksayd/?fref=ts> ET.9.11.2015
- <https://www.facebook.com/groups/makedonyaatadernegi/?fref=ts> ET. 9.11.2015
- <https://www.facebook.com/groups/uksdmk/?fref=ts> ET. 9.8.2015
- <https://www.facebook.com/hidbahsenfes/timeline> ET. 8.10.2015
- https://www.facebook.com/koprudernegiuskup/info/?tab=page_info ET. 8.10.2015
- <https://www.facebook.com/kydselamet.vrapciste> ET. 8.10.2015
- <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.653229708049232.1073741847.188404174531790&type=3> ET. 8.8.2014
- <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.942755869096613.1073741883.188404174531790&type=3> ET.18.11.2015
- <https://www.facebook.com/pasa.dernegi/timeline> ET. 12.12.2015
- <https://www.facebook.com/turkulkusukulturdernegi/?fref=ts> ET. 12.10.2015